

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Ε.Π. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Περιφερειακό Πρόγραμμα

«Θεσσαλία 2021-2027»

Concept Paper
(Κείμενο Βασικών Αρχών)

ΙΟΥΛΙΟΣ 2021

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	4
2. Η υφιστάμενη κατάσταση στην Περιφέρεια Θεσσαλίας	4
2.1 Η οικονομία και η παραγωγική διάρθρωση	4
2.2 Ψηφιακή σύγκλιση	6
2.3 Έρευνα και Καινοτομία	6
2.4 Απασχόληση	7
2.5 Εκπαίδευση	8
2.6 Κοινωνική Συνοχή.....	8
2.7 Περιβάλλον και Κλιματική Αλλαγή	9
Α. Περιβαλλοντική Νομοθεσία / Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Διαχείριση	9
Β. Διαχείριση Στερεών Αποβλήτων	9
Γ. Διαχείριση Αστικών Λυμάτων.....	10
Δ. Διαχείριση Υδάτων.....	10
Ε. Ατμοσφαιρική Ρύπανση	11
ΣΤ. Κλιματική Αλλαγή: Μετριασμός και Προσαρμογή.....	11
Ζ. Διατήρηση και αειφόρος χρήση της βιοποικιλότητας	12
Η. Ολοκλήρωση του Πολεοδομικού και Χωροταξικού Σχεδιασμού	12
2.8 Πολιτισμός.....	12
2.9 Ενέργεια	13
2.10 Μεταφορές.....	14
2.11 Χωρική Ανάπτυξη	15
2.12 Οι Βασικές Αναπτυξιακές Προκλήσεις της Θεσσαλίας	16
3. Η Προγραμματική Περίοδος 2014-2020	17
3.1 Υλοποίηση του ΠΕΠ Θεσσαλίας	17
3.2 Υλοποίηση των Τομεακών ΕΠ στη Θεσσαλία.....	18
3.3 Υλοποίηση του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) στη Θεσσαλία	19
3.4 Υλοποίηση Εθνικού ΠΔΕ και λοιπών ευρωπαϊκών προγραμμάτων στην Θεσσαλία....	20
3.5 Εμπειρία και ζητήματα υλοποίησης	21
4. Η Προγραμματική Περίοδος 2021-2027	23
4.1 Η αναπτυξιακή στρατηγική της χώρας στην επόμενη περίοδο	23
4.2 Στόχοι της Πολιτική Συνοχής 2021-2027 και διαθέσιμοι πόροι	24
4.3 Η αρχιτεκτονική του ΕΣΠΑ 21-27 και τα Επιχειρησιακά Προγράμματα	26
4.4 Θεματική Συγκέντρωση για τα Προγράμματα της Περιόδου 2021-2027.....	27
5. Ο Σχεδιασμός του Προγράμματος «Θεσσαλία 2021 – 2027»	28
5.1 Προτεραιότητες αναπτυξιακής πολιτικής με βάση τη μελέτη του ΟΟΣΑ.....	28

5.2 Η διαμόρφωση της αναπτυξιακής στρατηγικής της Θεσσαλίας στη νέα περίοδο	29
ΣΠ1. Μια πιο ανταγωνιστική και εξυπνότερη Ευρώπη μέσω της προώθησης του καινοτόμου και έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού και της περιφερειακής συνδεσιμότητας ΤΠΕ	32
ΣΠ2. Μια πιο πράσινη και ανθεκτική Ευρώπη με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα προς μια οικονομία μηδενικών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, μέσω της προώθησης της δίκαιης μετάβασης σε καθαρές μορφές ενέργειας, των πράσινων και γαλάζιων επενδύσεων, της κυκλικής οικονομίας, του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής και της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, της πρόληψης και της διαχείρισης των κινδύνων, και της βιώσιμης αστικής κινητικότητας	34
ΣΠ3. Μια πιο διασυνδεδεμένη Ευρώπη μέσω της ενίσχυσης της κινητικότητας	35
ΣΠ4 (ΕΤΠΑ). Μια πιο κοινωνική και χωρίς αποκλεισμούς Ευρώπη μέσω της υλοποίησης του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων ΕΤΠΑ	36
ΣΠ4 (ΕΚΤ). Μια πιο κοινωνική Ευρώπη και χωρίς αποκλεισμούς - Υλοποίηση του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων ΕΚΤ	37
ΣΠ5. Μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες της μέσω της προώθησης της βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης όλων των εδαφικών τύπων και των τοπικών πρωτοβουλιών	41
6. Βασικά Κείμενα Πολιτικής και Βιβλιογραφία	42

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1 Ιεράρχηση των προκλήσεων που αντιμετωπίζει η περιφέρεια Θεσσαλίας Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.	
Πίνακας 2 Κατανομή Πόρων στα Επιχειρησιακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ 2021-2027.....	26
Πίνακας 3 Χρηματοδότηση ανά Στόχο Πολιτικής και Ταμείο για το Πρόγραμμα «Θεσσαλία 2021-2027»	31

1. Εισαγωγή

Ο προγραμματισμός του Περιφερειακού Προγράμματος 2021-2027 της Θεσσαλίας (ακολούθως «Θεσσαλία 2021-27») γίνεται στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2021-27 σε μια χρονική περίοδο η οποία χαρακτηρίζεται από σημαντικές προκλήσεις στον σχεδιασμό και την υλοποίηση της αναπτυξιακής πολιτικής στο εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Δύο διαδοχικές κρίσεις, του χρέους και της πανδημίας COVID-19, περιόρισαν το ΑΕΠ και την απασχόληση σε χαμηλά επίπεδα και δεν επέτρεψαν στις σημαντικές δράσεις και παρεμβάσεις της Πολιτικής Συνοχής να αφήσουν ένα πιο ισχυρό αναπτυξιακό αποτύπωμα. Σε μια σειρά από τομείς καταγράφεται πρόοδος, πολλά ωστόσο από τα διαρθρωτικά προβλήματα της οικονομίας παραμένουν.

Από την άλλη πλευρά, η νέα Προγραμματική Περίοδος ξεκινάει με ευνοϊκές προοπτικές, καθώς η πανδημία φαίνεται να υποχωρεί και η οικονομία να εξέρχεται από την κρίση, στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) επικρατεί μια θετική ατζέντα μεταρρυθμίσεων και αναπτυξιακών παρεμβάσεων και η Χώρα διαθέτει σημαντικούς πόρους στα πλαίσια της Πολιτικής Συνοχής και του Ταμείου Ανάκαμψης για να υποστηρίξει την αναπτυξιακή της πολιτική.

Το νέο αυτό περιβάλλον πολιτικής εξασφαλίζει σημαντικότερους πόρους για την Θεσσαλία στην Προγραμματική Περίοδο 2021-27, ύψους 554 εκ.€ Δ.Δ. (τα 410,5 εκ.€ με συγχρηματοδότηση ΕΤΠΑ και τα 143,5 εκ.€ με συγχρηματοδότηση από το ΕΚΤ), ακόμα δε περισσότερους πόρους για έργα/δράσεις από τα εθνικής εμβέλειας Προγράμματα, το ΠΑΑ, Ταμείο Ανάκαμψης κ.λπ. για την αντιμετώπιση των αναπτυξιακών προκλήσεων της Περιφέρειας. Μια σημαντική πρόκληση του σχεδιασμού της αναπτυξιακής πολιτικής είναι η επίτευξη υψηλής συνέργειας και συμπληρωματικότητας μεταξύ των πόρων του «Θεσσαλία 2021-2027» και των πόρων που θα είναι διαθέσιμοι για τη Θεσσαλία από τα Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ, το Ταμείο Ανάκαμψης (ΤΑ), το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ), το Πρόγραμμα για την Αλιεία και το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΕΠΑ).

2. Η υφιστάμενη κατάσταση στην Περιφέρεια Θεσσαλίας

2.1 Η οικονομία και η παραγωγική διάρθρωση

Η Θεσσαλία είναι η 3^η σε μέγεθος περιφέρεια της Χώρας με πληθυσμό 722.065 κατοίκους το 2018 (6.7% του πληθυσμού της Χώρας). Ο πληθυσμός έχει σημειώσει ελαφρά ετήσια πτώση σε σχέση με το 2008 (-0.3%), ενώ ο πληθυσμός της Χώρας παρουσιάζει ετήσια άνοδο 1.17% στην ίδια περίοδο. Η Θεσσαλία διαθέτει σημαντικές αστικές συγκεντρώσεις και είναι η 3^η περιφέρεια σε επίπεδο αστικοποίησης, με το 67% του πληθυσμού της να ζει σε πόλεις. Έχει αναπτύξει ένα σχετικά ισόρροπο αστικό σύστημα με την παρουσία δύο μεγάλων και δύο μεσαίων αστικών κέντρων, αλλά και με την παρουσία πολλών μικρότερων αστικών κέντρων που διατηρούν ένα ικανοποιητικό επίπεδο πληθυσμού. Ταυτόχρονα, όμως, αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα γήρανσης, με το σχετικό δείκτη να εμφανίζει την 3^η υψηλότερη θέση στη Χώρα (OECD, 2020).

Η Θεσσαλία είναι επίσης η 3^η σε μέγεθος οικονομία της Χώρας με ΑΕΠ ίσο με 9.349 εκ. ευρώ το 2019 (5,1% του ΑΕΠ της Χώρας). Η μέση ετήσια μεταβολή του ΑΕΠ στην περίοδο 2008-19 ήταν αρνητική (-2,3%) και παρόμοια με τον μέσο όρο της Χώρας (-2,4%).

Το επίπεδο ανάπτυξης της Θεσσαλίας, μετρούμενο με το κατά κεφαλή ΑΕΠ, ανέρχεται σε 13.009 ευρώ το 2019, το οποίο ισούται με το 76% του εθνικού μέσου όρου και το 40% του

μέσου όρου της ΕΕ. Η Θεσσαλία εμφανίζει μια σχετική διαφοροποίηση στα επίπεδα ανάπτυξης μεταξύ του ανατολικού και του δυτικού τμήματος. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις Περιφερειακές Ενότητες (ΠΕ) της Θεσσαλίας για το 2018 σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ είναι: ΠΕ Λάρισας 14.065 ευρώ, ΠΕ Μαγνησίας 12.602 ευρώ, ΠΕ Τρικάλων 11.091 ευρώ, και ΠΕ Καρδίτσας 10.397 ευρώ, με το συνολικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Περιφέρεια να ανέρχεται στα 12.578 ευρώ (ΕΛΣΤΑΤ, 2021). Η διαφοροποίηση αυτή εξηγείται εν μέρει με όρους γεωγραφίας, καθώς το ανατολικό τμήμα είναι πεδινό και παραθαλάσσιο, ενώ το δυτικό τμήμα είναι πεδινό, ορεινό και ημιορεινό, αλλά και δραστηριοποίησης του πληθυσμού.

Με όρους παραγωγικού συστήματος η Περιφέρεια είναι η κατεξοχήν αγροτική περιφέρεια της Χώρας, καθώς ο πρωτογενής τομέας είναι ιδιαίτερα σημαντικός, παράγει το 11,8% του ΑΕΠ και παρέχει το 19,9% της απασχόλησης της Θεσσαλίας. Οι επιδόσεις αυτές κατατάσσουν τη Θεσσαλία στην 1η και την 4η θέση αντίστοιχα μεταξύ των περιφερειών της Χώρας. Ο πρωτογενής τομέας παρουσίασε σημαντική ανθεκτικότητα κατά τη διάρκεια της κρίσης και αύξησε την παραγωγή του τόσο στο εθνικό, όσο και στο περιφερειακό επίπεδο (OECD, 2020).

Σημαντικός είναι επίσης και ο ρόλος της μεταποίησης, η οποία παρά την φθίνουσα πορεία της από την δεκαετία του '90, παράγει το 19,3% του Περιφερειακού ΑΕΠ και κατατάσσει την Θεσσαλία στην 5^η θέση στην Χώρα. Η μεταποίηση, η οποία παρέχει το 8,6% της απασχόλησης της περιφέρειας, παρουσίασε επίσης σημαντική ανθεκτικότητα κατά τη διάρκεια της κρίσης, καθώς αύξησε την παραγωγή (Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία - ΑΠΑ) στην περίοδο 2010-17 κατά 9%, ενώ σε επίπεδο Χώρας η παραγωγή μειώθηκε κατά 9% στην ίδια περίοδο. Σημαντικοί κλάδοι του δευτερογενή τομέα είναι τα τρόφιμα, τα μη μεταλλικά ορυκτά και τα βασικά μέταλλα, η επεξεργασία ξύλου και τα έπιπλα και τα μεταλλικά προϊόντα (OECD, 2020).

Ο τριτογενής τομέας είναι μικρότερος σε σχέση με το μέσο όρο της Χώρας (στην Περιφέρεια αποτελεί το 70% της ΑΠΑ ενώ στη Χώρα το 79,2%) αν και σε ορισμένες περιοχές τείνει να γίνει κυρίαρχος, ειδικά στο νησιωτικό τμήμα, όπου η εξειδίκευση στον τουρισμό είναι έντονη. Ο δημόσιος τομέας στην Περιφέρεια έχει μεγαλύτερη βαρύτητα σε σχέση με τη Χώρα αφού αποτελεί το 26,8% έναντι του 20% στη Χώρα. Οι σημαντικότεροι κλάδοι του τριτογενή τομέα επέδειξαν μειωμένη ανθεκτικότητα κατά τη διάρκεια της κρίσης και σημαντική μείωση της δραστηριότητάς τους. Για παράδειγμα, η ΑΠΑ του Εμπορίου μειώθηκε στη Θεσσαλία κατά -23% στην περίοδο 2010-17, ενώ του Τουρισμού μειώθηκε κατά -14% (OECD, 2020, ΕΛΣΤΑΤ, 2021).

Μια από τις αδυναμίες του παραγωγικού συστήματος της Θεσσαλίας, αλλά και της Χώρας, είναι το μικρό μέγεθος των περισσότερων επιχειρήσεων, με μικρό βαθμό εξειδίκευσης και εξωστρέφειας. Το μέσο μέγεθος απασχόλησης στην μεταποίηση στη Θεσσαλία (Χώρα) είναι 4,7 (5,6) εργαζόμενοι ανά επιχείρηση, στο εμπόριο 1,9 (3,0) και στον τουρισμό 3,4 (4,8) εργαζόμενοι. Ως συνέπεια, η μέση παραγωγικότητα εργασίας της περιφέρειας είναι σχετικά χαμηλή και ίση με το 80% του εθνικού και το 53% του Ευρωπαϊκού μέσου όρου (OECD, 2020).

Μια δεύτερη αδυναμία είναι το γεγονός ότι δεν έχουν διαμορφωθεί ακόμη σημαντικές συσπειρώσεις, συνέργειες και αλυσίδες αξίας μεταξύ των κλάδων εξειδίκευσης σε περιφερειακό επίπεδο, με αποτέλεσμα οι πολλαπλασιαστικές επιδράσεις της λειτουργίας τους να είναι περιορισμένες σε επίπεδο εισοδήματος και απασχόλησης στη Θεσσαλία, καθώς μεγάλο μέρος της καταναλωτικής ή επενδυτικής δαπάνης διαφεύγει προς άλλες περιφέρειες, ή το εξωτερικό.

Λόγω του μικρού μεγέθους των επιχειρήσεων, η λειτουργία ενός μηχανισμού υποστήριξης της μικρής επιχειρηματικής δραστηριότητας, κρίνεται ότι μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη συνεργειών, στην υιοθέτηση καλών πρακτικών, στη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων/υπηρεσιών και των συντελεστών παραγωγής, ή την αξιοποίηση της καινοτομίας και της τεχνολογίας για τη βελτίωση της παραγωγικότητας και της εξωστρέφειας.

Η Θεσσαλία έχει βελτιώσει την εξωστρέφεια της, εξάγει το 14,3% του περιφερειακού ΑΕΠ (4^η θέση μεταξύ των περιφερειών) και έχει ένα ιδιαίτερα θετικό εμπορικό ισοζύγιο, με συμβολή κυρίως των μεγάλων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε αυτήν. Οι εξαγωγές, οι οποίες αυξάνονται σημαντικά στην τελευταία περίοδο (8,5% ετησίως), προέρχονται κυρίως από κλάδους εντάσεως εργασίας ή χαμηλής τεχνολογικής εντάσεως¹. Αξίζει να σημειωθεί ότι μόνο το 49% των εμπορικών συναλλαγών της Θεσσαλίας αφορά χώρες της ΕΕ (OECD, 2020).

2.2 Ψηφιακή σύγκλιση

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat (2021)² το ποσοστό των νοικοκυριών με πρόσβαση στο διαδίκτυο για την περιοχή της Κεντρικής Ελλάδος ανέρχεται σε 74% για το έτος 2020. Πρέπει να σημειωθεί πως στην πενταετία 2016-2020 η Κεντρική Ελλάδα μείωσε το χάσμα σε αυτό τον τομέα, καθώς ο αριθμός των νοικοκυριών με πρόσβαση στο διαδίκτυο αυξήθηκε κατά περίπου 30%, όταν η αντίστοιχη αύξηση σε επίπεδο Χώρας ανήλθε σε 16%.

Αναφορικά με τη χρήση του διαδικτύου από τους πολίτες, αυτή γίνεται σε καθημερινή βάση από το 61% των κατοίκων της Κεντρικής Ελλάδος. Στην πενταετία 2016-2020 οι καθημερινοί χρήστες του διαδικτύου στην περιοχή της Κεντρικής Ελλάδας αυξήθηκαν κατά 24% ενώ σε εθνικό επίπεδο η αύξηση έφτασε το 21%. Όσον αφορά το είδος χρήσης του διαδικτύου, λιγότερο από το 50% το χρησιμοποιεί για τη δικτύωση του μέσω των κοινωνικών δικτύων, όταν το αντίστοιχο ποσοστό σε εθνικό επίπεδο είναι 59%. Αντίστοιχα, μόλις το 3% των κατοίκων χρησιμοποιεί το διαδίκτυο για την πώληση αγαθών και υπηρεσιών. Από την άλλη, το ποσοστό των κατοίκων που χρησιμοποίησαν το διαδίκτυο για να παραγγείλουν κάποιο αγαθό ή υπηρεσία από το διαδίκτυο στη διάρκεια ενός έτους είναι 36%. Η περιοχή παρουσιάζει μια δυναμική ανάπτυξης στον εν λόγω δείκτη καθώς το ποσοστό κατοίκων που προέβησαν σε κάποια διαδικτυακή παραγγελία αυξήθηκε κατά 44% στην πενταετία 2016-2020.

Αναφορικά με τη χρησιμότητα των ΤΠΕ ως μέσο επικοινωνίας των πολιτών με τις αρχές, αυτή δε φαίνεται να κεφαλαιοποιείται πλήρως στην περιοχή. Πιο συγκεκριμένα, μόλις το 39% των πολιτών χρησιμοποίησε το διαδίκτυο για την επικοινωνία του με κάποια δημόσια αρχή. Αξίζει να σημειωθεί ότι, το ποσοστό αυτό παραμένει σχετικά σταθερό την τελευταία πενταετία (αύξηση 3%). Οι παραπάνω πληροφορίες φανερώνουν μια σχετική υστέρηση στη διείσδυση των ΤΠΕ στην καθημερινότητα των πολιτών.

2.3 Έρευνα και Καινοτομία

Σύμφωνα με τον Πίνακα Αποτελεσμάτων Περιφερειακής Καινοτομίας (Regional Innovation Scoreboard) (European Commission, 2019) η επίδοση της περιφέρειας στην καινοτομία αντιστοιχεί στο 76,2% του εθνικού μέσου όρου και στο 57,2% του μέσου όρου των ευρωπαϊκών περιφερειών. Οι επιδόσεις των περιφερειών στον τομέα της καινοτομίας

¹ Ενδεικτικά τέτοιοι κλάδοι είναι τα τρόφιμα και ποτά, η επεξεργασία ξύλου και τα έπιπλα, η υφαντουργία, η ένδυση, κ.α.

² Τα στοιχεία της Eurostat αναφέρονται σε επίπεδο NUTS1. Συνεπώς, η κατάσταση στη Θεσσαλία προσεγγίζεται μέσω των δεδομένων που παρέχονται για την Κεντρική Ελλάδα γενικότερα.

αξιολογούνται μέσω ενός σύνθετου δείκτη που λαμβάνει υπόψη διάφορες συνιστώσες της καινοτομίας. Η δυναμική που επιδεικνύει η περιφέρεια μπορεί να χαρακτηριστεί ως θετική, καθώς στην περίοδο 2011-2019 η τιμή του δείκτη περιφερειακής καινοτομίας αυξήθηκε κατά 17%. Σε γενικές γραμμές, οι δαπάνες για Έρευνα, Τεχνολογική Ανάπτυξη και Καινοτομία (E&A) στην περιφέρεια είναι χαμηλές και αντιστοιχούν στο 0.77% του περιφερειακού ΑΕΠ, λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία του 2018.

Εξετάζοντας τις επιμέρους διαστάσεις των επιδόσεων της περιφέρειας στον τομέα της E&A, προκύπτουν σημαντικά συμπεράσματα σχετικά με τις δυνάμεις και τις αδυναμίες της. Αρχικά, θα πρέπει να αναφερθεί ότι στην περιφέρεια δραστηριοποιείται ένας ικανός αριθμός φορέων στο πεδίο της έρευνας και καινοτομίας. Ο βασικότερος πυλώνας έρευνας είναι το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ενώ συνεισφορά στην έρευνα έχουν ακόμη ερευνητικές δομές όπως το Ινστιτούτο Βιο-οικονομίας και Αγρο-τεχνολογίας, η EBETAM και το παράρτημα του ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ. Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, μέσω 172 Ερευνητικών εργαστηρίων και 31 κλινικών, καθώς και με τη συμβολή του Πανεπιστημιακού Ερευνητικού Κέντρου "ΙΑΣΩΝ" το οποίο έχει 14 ερευνητικά Ινστιτούτα, προωθεί την έρευνα και την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων αυτής.

Η ύπαρξη αυτών των δομών ίσως εξηγεί το λόγο που η περιφέρεια παρουσιάζει σχετικά καλές επιδόσεις στους δείκτες επάρκειας σε αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (94% σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο και 108% σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο) και της επάρκειας της δημόσιας χρηματοδότησης για E&A (100% σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο και 90% σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο). Επίσης, σχετικά καλές επιδόσεις επιδεικνύει η περιφέρεια και στις επιστημονικές δημοσιεύσεις, καθώς το ποσοστό των επιστημόνων των οποίων οι δημοσιεύσεις κατατάσσονται στην κατηγορία με τις περισσότερες αναφορές παγκοσμίως αντιστοιχεί στο 94% του εθνικού μέσου όρου και στο 73% του ευρωπαϊκού. Από την άλλη, η περιφέρεια υπολείπεται σε δείκτες όπως οι δαπάνες των ιδιωτικών επιχειρήσεων για δράσεις E&A (20% σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο και 11% σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο). Συνεπώς, προκύπτει ως ανάγκη η περαιτέρω ενδυνάμωση των επιδόσεων των επιχειρήσεων στο τομέα της E&A, μέσω ενός κατάλληλου πλαισίου συνεργιών με τους ερευνητικούς φορείς (OECD, 2020).

2.4 Απασχόληση

Οι απασχολούμενοι στην Περιφέρεια Θεσσαλίας αποτελούν το 6,6% των απασχολούμενων στη Χώρα, κατατάσσοντας την Περιφέρεια Θεσσαλίας στην 3η θέση της σχετικής περιφερειακής κατάταξης. Κατά την περίοδο 2008-2018, ο αριθμός των απασχολούμενων στη Θεσσαλία μειώθηκε κατά -1,76% ανά έτος.

Οι απασχολούμενοι στην Περιφέρεια Θεσσαλίας αποτελούν το 41,1% του πληθυσμού της. Το ποσοστό αυτό μειώθηκε κατά 1,5% ετησίως κατά την περίοδο 2008-2018. Το ποσοστό των απασχολούμενων ηλικίας 15-24 ετών στο συνολικό πληθυσμό, ειδικότερα, ανέρχεται στο 9,9%, καταγράφοντας μείωση κατά 5,1% ετησίως κατά την περίοδο 2008-2018. Το ποσοστό ανεργίας στη Θεσσαλία ανέρχεται στο 18,3%, κατατάσσοντας την στην 8^η θέση της σχετικής περιφερειακής κατάταξης. Το ποσοστό αυτό αυξήθηκε κατά 8,2% ετησίως κατά την περίοδο 2008-2018. Τα ποσοστά της μακροχρόνιας ανεργίας και της γυναικείας ανεργίας, ειδικότερα, ανέρχονται στο 71,2% και το 23,3%, αντίστοιχα, καταγράφοντας αύξηση κατά 3,6% και 6,1% ετησίως κατά την περίοδο 2008-2018 (OECD, 2020).

Η πιθανή συνέχιση και ενίσχυση των εν λόγω τάσεων ενέχει τον κίνδυνο της αποδιάρθρωσης της παραγωγικής βάσης και του κοινωνικού ιστού της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Κατά την

Προγραμματική Περίοδο 2014-2020, ενεργοποιήθηκαν και ενεργοποιούνται σημαντικές παρεμβάσεις στην κατεύθυνση της ενίσχυσης της πρόσβασης των ανέργων στην αγορά εργασίας, της ανάπτυξης δεξιοτήτων καινοτομίας στους τομείς περιφερειακής εξειδίκευσης και της τόνωσης της επιχειρηματικότητας.

2.5 Εκπαίδευση

Το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας θεωρείται υψηλό. Ειδικότερα, το ποσοστό των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ηλικίας 25-64 ετών στο συνολικό πληθυσμό ανέρχεται στο 28,6%, καταγράφοντας αύξηση κατά 2,6% ετησίως κατά την περίοδο 2008-2018 και κατατάσσοντας την Περιφέρεια Θεσσαλίας στην 4^η θέση της σχετικής περιφερειακής κατάταξης. Το εν λόγω τμήμα του πληθυσμού εντάσσεται στο «ανθρώπινο κεφάλαιο» της Περιφέρειας Θεσσαλίας, όντας το τμήμα εκείνο του πληθυσμού που μπορεί να βελτιώσει την παραγωγικότητα της περιφέρειας λόγω της αυξημένης γνώσης που κατέχει. Βεβαίως, είναι εμφανής η αρνητική επίδραση της οικονομικής κρίσης, καθώς το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 15-24 ετών το οποίο παραμένει στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και τελεί σε καθεστώς αποκλεισμού από την εκπαίδευση (ή/και την αγορά εργασίας) ανέρχεται στο 16,3%. Το ποσοστό αυτό καταγράφει αύξηση κατά 2,9% ετησίως κατά την περίοδο 2008-2018, κατατάσσοντας την Περιφέρεια Θεσσαλίας στην 4^η θέση της σχετικής περιφερειακής κατάταξης (OECD, 2020).

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας φιλοξενεί το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Έπειτα από την απορρόφηση του ΤΕΙ Θεσσαλίας, το Πανεπιστήμιο αποτελεί το 3^ο σε μέγεθος ΑΕΙ της Χώρας, με 8 Σχολές, 37 Τμήματα και 71 Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών. Στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας φοιτούν περίπου 40.000 φοιτητές και φοιτήτριες και απασχολούνται περίπου 850 Καθηγητές και 450 μέλη Διοικητικού Προσωπικού. Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας αποτελεί ένα δυναμικά αναπτυσσόμενο ΑΕΙ. Βάσει της κατάταξης World University Rankings το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας κατατάσσεται ανάμεσα στα 600-800 κορυφαία ΑΕΙ παγκοσμίως και 3^ο ανάμεσα στα ΑΕΙ της Χώρας. Βάσει της κατάταξης University Ranking of Academic Performance το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας συγκαταλέγεται στο 5% των κορυφαίων ευρωπαϊκών ΑΕΙ.

Κατά την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020 ενεργοποιήθηκαν και ενεργοποιούνται στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ παρεμβάσεις αναβάθμισης, επέκτασης και δημιουργίας υποδομών πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και δράσεις σύνδεσης των αποφοίτων της δευτεροβάθμιας και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την περιφερειακή αγορά εργασίας.

2.6 Κοινωνική Συνοχή

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας εμφανίζει Δείκτη Εξάρτησης Ηλικιωμένων (πληθυσμός 65+ / πληθυσμός 15-64) της τάξης του 33,96% και κατατάσσεται στην 3^η θέση της σχετικής περιφερειακής κατάταξης. Η τιμή του Δείκτη αυξήθηκε κατά 0,4% ετησίως κατά την περίοδο 2008-2018. Το ποσοστό των ατόμων τα οποία διαμένουν στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και τελούν υπό κίνδυνο φτώχειας ή/και κοινωνικού αποκλεισμού ανέρχεται στο 33,6%. Επιπρόσθετα, το ποσοστό του πληθυσμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας με ελλιπή πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας ανέρχεται στο 5,6% (OECD, 2020).

Τα προαναφερθέντα στοιχεία, σε συνδυασμό με την αυξητική τάση της ανεργίας, και ειδικά της μακροχρόνιας ανεργίας, δημιουργούν μια εύθραυστη κατάσταση αναφορικά με την κοινωνική συνοχή, ιδιαίτερα σε χωρικά εντοπισμένους θύλακες συγκέντρωσης κοινωνικά ευπαθών ομάδων (όπως Ρομά, μετανάστες και πρόσφυγες), με ελλείψεις στέγασης ή και

πλήρους πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες. Βεβαίως, το εν γένει υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο των κατοίκων της Θεσσαλίας, καθώς και μια σειρά από στοχευμένες παρεμβάσεις και δράσεις στήριξης και κοινωνικής συνοχής που υλοποιούνται ιδίως μέσω του ΕΣΠΑ, κρίνεται ότι μπορούν να λειτουργήσουν ανασχετικά καθώς βελτιώνουν τις συνθήκες και τις προοπτικές ευκαιριών απασχόλησης.

Κατά την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020 χρηματοδοτούνται στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ δράσεις ανάπτυξης και αναβάθμισης υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας, καθώς και δράσεις καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

2.7 Περιβάλλον και Κλιματική Αλλαγή

Ο τομέας του Περιβάλλοντος είναι ένας από τους κρίσιμότερους σε όρους αναπτυξιακής στόχευσης, καθώς η διατήρηση της ποιότητας του περιβάλλοντος και η αντιμετώπιση των επιπτώσεων από την κλιματική αλλαγή αποτελούν κύρια στόχευση Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) για την Προγραμματική Περίοδο 2021-2027. Τα ζητήματα του τομέα μπορούν να αναλυθούν σε επιμέρους ενότητες:

Α. Περιβαλλοντική Νομοθεσία / Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Διαχείριση

Σημαντικό πρόβλημα αποτελεί η πολυπλοκότητα, η έλλειψη κωδικοποίησης αλλά και διασαφήνισης και οι συνεχείς αλλαγές της νομοθεσίας. Οι αρμοδιότητες που αφορούν στην παρακολούθηση της συμμόρφωσης των πολιτών, των επιχειρήσεων αλλά και των φορέων της Θεσσαλίας, ανήκουν σε αρκετούς - κατ'αρμοδιότητα - δημόσιους φορείς. Οι δυνατότητες πλήρους παρακολούθησης και ελέγχου των ζητημάτων αυτών περιορίζονται αντικειμενικά, λόγω της έλλειψης που καταγράφεται σε προσωπικό, μέσα και συστήματα, έναντι των αρμοδιοτήτων που μεταφέρονται σταδιακά από την κεντρική διοίκηση ή και νέων που προστίθενται, και της απαιτούμενης ύπαρξης δομημένων πληροφοριακών συστημάτων βάσης και παρακολούθησης.

Β. Διαχείριση Στερεών Αποβλήτων

Το Περιφερειακό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) της Θεσσαλίας προβλέπει τρεις (3) Μονάδες Επεξεργασίας Απορριμμάτων ΜΕΑ), μία (1) σε κάθε Φορέα Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων (ΦΟΔΣΑ) που λειτουργεί στη Θεσσαλία (Δυτικής Θεσσαλίας, Λάρισας, Μαγνησίας) που εμπεριέχουν και Γραμμή Επεξεργασίας για βιοαπόβλητα και τρεις (3) Μονάδες Επεξεργασίας Βιοαποβλήτων (ΜΕΒΑ) για τα τρία (3) νησιά των Βορείων Σποράδων. Από τις 3 ΜΕΑ, η μία είναι σε φάση υλοποίησης (ΜΕΑ Δυτικής Θεσσαλίας), ενώ επίκειται η ένταξη στο ΕΣΠΑ των άλλων δύο. Δεν υπάρχουν μη αποκαταστημένοι Χώροι Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ) στη Θεσσαλία. Οι έξι (6) Χώροι Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (ΧΥΤΑ) που λειτουργούν, θα μετατραπούν σε Χώρους Υγειονομικής Ταφής Υπολειμμάτων (ΧΥΤΥ) με τη λειτουργία των ΜΕΑ και των ΜΕΒΑ στα νησιά που σε συνδυασμό με τα έργα/ δράσεις προώθησης ανακύκλωσης θα επιτρέψουν την κατεύθυνση μεγάλου μέρους των απορριμμάτων προς εναλλακτικές μεθόδους διαχείρισης και όχι στην ταφή. Το δίκτυο υποδομών διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων συμπληρώνεται με εννέα (9) λειτουργούντες Σταθμούς Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων (ΣΜΑ) και έναν (1) υπό κατασκευή και τρία (3) Κέντρα Διαλογής Ανακυκλώσιμων Υλικών (ΚΔΑΥ). Τα δίκτυα αποκομιδής είναι ικανοποιητικά στις μεγάλες πόλεις, ενώ στις περιοχές που δέχονται τουριστική κίνηση η κατάσταση είναι λιγότερο ικανοποιητική. Σε γενικές γραμμές, το μέγεθος της οικιακής ανακύκλωσης στην περιφέρεια ομοιάζει με το αντίστοιχο της Χώρας, ενώ η περιφέρεια καταγράφει ικανοποιητικά αποτελέσματα στην εν λόγω δραστηριότητα σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα

στοιχεία (ΕΛΣΤΑΤ, 2021), το ποσοστό των νοικοκυριών που ανακυκλώνει τα απορρίμματά του ανέρχεται σε 52,53%, όταν το αντίστοιχο σε επίπεδο χώρας είναι 51,04%. Η επίδοση αυτή κατατάσσει την Περιφέρεια Θεσσαλίας ως 4^η μεταξύ των 13 περιφερειών. Αντίστοιχα, το ποσοστό των απορριμμάτων που τελικά ανακυκλώνονται στη Θεσσαλία φτάνει το 33%, με το ποσοστό να είναι ίσο με το αντίστοιχο της χώρας, στον τομέα της ανακύκλωσης των οικιακών απορριμμάτων. Αναμφισβήτητα, υπάρχουν πολλά περιθώρια περαιτέρω ενδυνάμωσης της δραστηριότητας της ανακύκλωσης καθώς περίπου τα μισά νοικοκυριά δεν ανακυκλώνουν τα απορρίμματά τους.

Γ. Διαχείριση Αστικών Λυμάτων

Στον τομέα των αστικών λυμάτων, στη Θεσσαλία υλοποιούνται στην τρέχουσα περίοδο με συγχρηματοδότηση από την ΕΕ έργα διαχείρισης αστικών λυμάτων (Δίκτυα και Εγκαταστάσεις Επεξεργασίας) σε οικισμούς ισοδύναμου πληθυσμού από 2.000 έως 15.000 κατοίκους που δεν έχουν εναρμονιστεί και στο πλαίσιο της πλήρους εναρμόνισης της διαχείρισης αστικών λυμάτων με την Ευρωπαϊκή Οδηγία 91/271/ΕΟΚ. Στους οικισμούς άνω των 15.000 κατοίκων, λειτουργούν ήδη πλήρως τα συστήματα διαχείρισης αστικών λυμάτων. Παράλληλα, υλοποιούνται αντίστοιχα έργα σε οικισμούς με ισοδύναμο πληθυσμό κάτω των 2.000 κατοίκων, με στόχο την προστασία της δημόσιας υγείας ή και την αντιμετώπιση περιβαλλοντικής ρύπανσης σε περιοχές ευαίσθητες οικολογικά, με κύρια προτεραιότητα σε έργα προστασίας ζωνών πόσιμου ύδατος σύμφωνα με τα εγκεκριμένα Σχέδια Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών (ΣΔΛΑΠ) Περιφέρειας Θεσσαλίας. Έως το τέλος της τρέχουσας Προγραμματικής Περιόδου στοχεύεται η ολοκλήρωση έργων διαχείρισης αστικών λυμάτων στους οικισμούς πληθυσμού 2.000-15.000 κατοίκων (κατηγορία Γ' της σχετικής Οδηγίας), ενώ μόνο ορισμένα από αυτά ενδέχεται να χρήζουν χρονικής παράτασης για την ολοκλήρωσή τους. Ο σχεδιασμός της Περιφέρειας προβλέπει τη συνέχιση των προσπαθειών κάλυψης και μικρότερων οικισμών με πληθυσμό κάτω των 2.000 κατοίκων σύμφωνα με την παραπάνω αναφερόμενη στόχευση.

Δ. Διαχείριση Υδάτων

Η διαχείριση των υδάτινων πόρων, εμπίπτει στον ευρύτερο εθνικό σχεδιασμό για τα ύδατα. Σύμφωνα με Απόφαση της Εθνικής Επιτροπής Υδάτων, η Θεσσαλία αποτελεί το 8ο Υδατικό Διαμέρισμα της Χώρας, ενώ μικρά τμήματά της υπάγονται στο 4^ο και στο 7^ο Υδατικό Διαμέρισμα. Η περιοχή καλύπτεται από τα αντίστοιχα Σχέδια Διαχείρισης των Λεκανών Απορροής Ποταμών σύμφωνα με τα οριζόμενα από την Οδηγία 2000/60/ΕΚ και από Σχέδιο Διαχείρισης Κινδύνων Πλημμύρας στο πλαίσιο εναρμόνισης της εθνικής νομοθεσίας με την Οδηγία 2007/60/ΕΚ. Αναφορικά με την κατανάλωση ύδατος και σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στατιστικά στοιχεία (ΕΛΣΤΑΤ, 2021), το Υδατικό Διαμέρισμα της Θεσσαλίας παρουσιάζει τη μεγαλύτερη χρήση ύδατος στη Χώρα η οποία την τριετία 2016-2018 ξεπέρασε τα 1,2 τρισ. κυβικά μέτρα. Η κατανάλωση αυτή οφείλεται κυρίως στην ανάγκη κάλυψης των μεγάλων αρδευτικών αναγκών του πρωτογενή τομέα που κατέχει την κύρια θέση απασχόλησης και οικονομίας στη Θεσσαλία, σε συνδυασμό με την έλλειψη επαρκών αρδευτικών υποδομών και έργων συγκράτησης επιφανειακών υδάτων, οδηγώντας σε υπεράντληση των υπόγειων υδάτινων αποθεμάτων. Ένας άλλος κρίσιμος παράγοντας είναι οι πιέσεις από πλημμυρικά φαινόμενα που εντοπίζονται σε αρκετές περιοχές της Θεσσαλίας, κάτι που συνεπάγεται την ανάγκη λήψης πρόσθετων μέτρων πρόληψης και περιορισμού των επιπτώσεων από τις πλημμύρες.

Ως προς το πόσιμο νερό, μετά την υλοποίηση σημαντικών έργων στο ΕΣΠΑ (ταμιευτήρες όπως Φράγμα Μαυροματίου κ.α., νέα δίκτυα, διυλιστήρια, έργο ύδρευσης από λίμνη

Σμοκόβου, έργα λίμνης Κάρλας κ.α.) και την άρση κρίσιμων προβλημάτων σε περιοχές της Θεσσαλίας (οικισμοί παραλίων Λάρισας, οικισμοί Κιλελέρ κ.α.) δεν καταγράφεται σημαντικό πρόβλημα ποιότητας πόσιμου ύδατος σε οικισμούς, αλλά και της επάρκειάς του.

Η ολοκλήρωση του έργου πολλαπλής σκοπιμότητας στον άνω ρου του Αχελώου (Συκιά) αποτελεί κομβικό σημείο για το υδατικό ισοζύγιο της Θεσσαλίας.

Ε. Ατμοσφαιρική Ρύπανση

Τα μεγάλα αστικά κέντρα και οι περιοχές κοντά σε βιομηχανικές ζώνες είναι οι πλέον κρίσιμες για φαινόμενα ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας είναι αρμόδιο για την παρακολούθηση, αξιολόγηση και κοινοποίηση δεδομένων ατμοσφαιρικής ρύπανσης, μέσω των στοιχείων που συγκεντρώνονται από το Εθνικό Δίκτυο Παρακολούθησης Ατμοσφαιρικής Ρύπανσης, στο οποίο είναι ενταγμένοι σήμερα και σταθμοί μέτρησης σε Λάρισα και Βόλο υπό την εποπτεία της Περιφέρειας. Για τη βελτίωση της παρακολούθησης της αέριας ρύπανσης, χρηματοδοτούνται από το ΠΕΠ.Θ 2014-2020 επιπρόσθετα συστήματα/σταθμοί μέτρησης στο Βόλο και στη Λάρισα και αναβαθμίζονται τα υφιστάμενα, και αντίστοιχα εγκαθίστανται σταθμοί στις πόλεις των Τρικάλων και της Καρδίτσας για ένταξη και αυτών στο Εθνικό Δίκτυο Παρακολούθησης.

Επιπρόσθετα, η Περιφέρεια Θεσσαλίας υλοποίησε στην τρέχουσα περίοδο προγράμματα παρακολούθησης ποιότητας του αέρα και εκτίμησης των επιπτώσεων των εκπομπών οσμών - ολφακτομετρία, με εξειδικευμένους ερευνητές, στο πολεοδομικό συγκρότημα του Βόλου.

ΣΤ. Κλιματική Αλλαγή: Μετριασμός και Προσαρμογή

Σύμφωνα με μελέτη του ESPON (2010), η οποία στηρίχθηκε στο πρόγραμμα πρόβλεψης COSMO-CLM, η Περιφέρεια Θεσσαλίας αναμένεται να επηρεασθεί ποικιλοτρόπως από την κλιματική αλλαγή. Οι προβλέψεις του προγράμματος με ορόσημο το έτος 2100, δείχνουν πως για την περιοχή της Θεσσαλίας αναμένεται αύξηση της μέσης θερμοκρασίας μεταξύ 3,1 και 4 °C και μείωση του ύψους βροχόπτωσης κατά περισσότερο από 20% τους χειμερινούς μήνες και μεταξύ 20% και 40% τους θερινούς. Συνεπώς, ο σχεδιασμός για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής αποκτά εξαιρετική σημασία, δεδομένης και της σημαντικότητας του πρωτογενούς τομέα και της εξάρτησής του από τα υδάτινα αποθέματα. Στον τομέα του μετριασμού του φαινομένου, κεντρική πολιτική αποτελεί η μείωση των ρύπων του θερμοκηπίου, μέσα από την εξοικονόμηση ενέργειας, τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και την αύξηση της παραγωγής και χρήσης ενέργειας από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ). Στον τομέα αυτό η Περιφέρεια της Θεσσαλίας έχει βελτιώσει τη θέση της καθώς γίνονται σημαντικές δράσεις εξοικονόμησης ενέργειας σε πολλά ενεργοβόρα δημόσια και ιδιωτικά κτίρια, προωθείται η χρήση του φυσικού αερίου ως καυσίμου με μικρότερη περιβαλλοντική επιβάρυνση, υλοποιούνται και προωθούνται επιπρόσθετες επενδύσεις σε ΑΠΕ, στην ηλεκτροκίνηση δημόσιων και ιδιωτικών μεταφορικών μέσων, υλοποιούνται ποικίλα έργα ενεργειακής αναβάθμισης και μείωσης περιβαλλοντικού αποτυπώματος (όπως σε κοινόχρηστους χώρους, αντικατάστασης λαμπτήρων φωτισμού σε αστικές και περιαστικές οδούς, εγκατάστασης inverter σε αντλιοστάσια κ.α.) κλπ. Η περιφέρεια δεν διαθέτει μονάδες ηλεκτροπαραγωγής από άνθρακα και ως εκ τούτου δεν επηρεάζεται από την πολιτική κλεισίματος των μονάδων αυτών. Επίσης, οι νησιωτικές περιοχές της περιφέρειας είναι συνδεδεμένες στο χερσαίο δίκτυο μεταφοράς ηλεκτρισμού αν και η σύνδεση μπορεί να χρήζει αναβάθμισης. Η παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ αναμένεται να αυξηθεί καθώς έχουν χρηματοδοτηθεί αρκετές σχετικές δράσεις.

Σημαντικό ζήτημα για την περιφέρεια είναι οι πιέσεις που μπορεί να δεχτεί η αγροτική παραγωγή, καθώς η γεωργία είναι από τους άμεσα επηρεαζόμενους κλάδους από την Κλιματική Αλλαγή, ενώ πιέσεις αναμένεται να δεχτούν και οι παράκτιες και νησιωτικές περιοχές.

Ζ. Διατήρηση και αειφόρος χρήση της βιοποικιλότητας

Η κατάσταση των περιοχών NATURA, αλλά και όλων των περιοχών με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά είναι σε ικανοποιητικό επίπεδο. Βασικό ζητούμενο για την περιφέρεια (και για όλη την Χώρα) είναι η ενσωμάτωση της βιοποικιλότητας στους οικονομικούς κλάδους, καθορίζοντας σαφείς σχέσεις μεταξύ των επιμέρους αναγκών. Τόσο ο τουρισμός, αλλά και η πρωτογενής παραγωγή, επηρεάζουν το περιβάλλον, αλλά και εξαρτώνται άμεσα από αυτό. Η κατάσταση στην Περιφέρεια Θεσσαλίας έχει βελτιωθεί μέσα από την χρήση φιλοπεριβαλλοντικών τεχνικών στην πρωτογενή παραγωγή, αλλά και μέσα από την μείωση των πιέσεων από την αλιεία. Βασικό ζητούμενο είναι η ολοκλήρωση των διαχειριστικών μελετών για τις προστατευόμενες περιοχές, καθώς και ο προγραμματισμός και η υλοποίηση έργων που θα προτείνονται από αυτές.

Η. Ολοκλήρωση του Πολεοδομικού και Χωροταξικού Σχεδιασμού

Ο πολεοδομικός και χωροταξικός σχεδιασμός που θα επέτρεπαν την εφαρμογή πολλών προβλέψεων της περιβαλλοντικής νομοθεσίας στον αστικό και στον εξωαστικό χώρο παρουσιάζουν μεγάλη καθυστέρηση στην Χώρα, καθώς μόνο το 30% περίπου των ΟΤΑ της Χώρας έχουν αντίστοιχα σχέδια. Η πρόβλεψη για ταχεία ολοκλήρωση των Τοπικών Χωρικών Σχεδίων μέσα από το Ταμείο Ανάκαμψης σίγουρα θα βοηθήσει την λήψη μέτρων προστασίας όπου απαιτούνται. Πρόσφατα, το 2018, ολοκληρώθηκε η Αναθεώρηση του Περιφερειακού Χωροταξικού το οποίο δίνει τις κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης της Περιφέρειας, ενώ ο σχεδιασμός λαμβάνει υπόψη και τα οριζόμενα από τα Ειδικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Υδατοκαλλιέργειες, τη Βιομηχανία, τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας, τα Καταστήματα Κράτησης και τον Τουρισμό. Αναμένεται και η ολοκλήρωση του Θαλάσσιου Χωροταξικού Σχεδιασμού που θα δίνει σχετικές κατευθύνσεις για τις αντίστοιχες περιοχές.

2.8 Πολιτισμός - Τουρισμός

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας διαθέτει πλούσια πολιτιστικά μνημεία όλων των ιστορικών εποχών με ορισμένα από αυτά να είναι παγκοσμίου φήμης και να προσελκύουν σημαντικές ροές επισκεπτών, με χαρακτηριστικότερο όλων το σύμπλεγμα μονών και εκκλησιών των Μετεώρων. Η ποικιλία των μνημείων που βρίσκονται στην Περιφέρεια Θεσσαλίας ξεκινάει από την Νεολιθική Εποχή και καταλήγει στις νεότερες ιστορικές περιόδους, με μνημεία που έχουν αναδειχθεί και καταστεί επισκέψιμα μέσα από τις διάφορες πολιτικές και σημαντικές χρηματοδοτήσεις του ΕΣΠΑ (αρχαιολογικοί χώροι, αρχαία θέατρα και κάστρα, βυζαντινές μονές και εκκλησίες κ.α.), αλλά και αρκετά που χρήζουν περαιτέρω προστασίας και ανάδειξης. Επίσης, εκτός από τα χερσαία μνημεία, τα τελευταία χρόνια αναδεικνύονται και σημαντικοί ενάλιοι αρχαιολογικοί χώροι και ναυάγια (Βόρειες Σποράδες και Δυτικός Παγασητικός) που αδειοδοτήθηκαν πρώτοι στη χώρα ως επισκέψιμοι στο κοινό (το ναυάγιο της Περιστεράς στην Αλόνησο λειτουργεί ήδη ως επισκέψιμος ενάλιος αρχαιολογικός χώρος), καθιστώντας την Περιφέρεια πρωτοπόρα στον τομέα αυτό, με τη συνεργασία του Υπουργείου Πολιτισμού, των Δήμων και των τοπικών φορέων, εγκαθιδρύοντας ένα νέο μοντέλο προστασίας ενάλιων αρχαιοτήτων, δραστηριοτήτων και αύξησης ροών επισκεπτών.

Σημαντικοί χώροι πολιτισμού χρηματοδοτήθηκαν – κυρίως με συγχρηματοδότηση της Ε.Ε. – και λειτουργούν σε όλη τη Θεσσαλία, ενδεικτικά αναφέροντας το Διαχρονικό Μουσείο της Λάρισας, το Κέντρο Έρευνας και Πολιτισμού «Β.Τσιτσάνης» στα Τρίκαλα, το Αρχαιολογικό Μουσείο στον Βόλο και το Λαογραφικό Μουσείο στην Καρδίτσα. Μικρότερα δημοτικά μουσεία, λαογραφικοί και θεματικοί χώροι με πλούσια εκθέματα, χώροι προβολής (θέατρα κ.α.) καθώς και αντίστοιχοι ιδιωτικοί χώροι δημιουργήθηκαν και λειτουργούν σε αρκετές περιοχές, καθώς και τα πρόσφατα ολοκληρωμένα με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ Κέντρο Ψηφιακής Προβολής Μετεώρων (στην Καλαμπάκα) και Ολύμπου (στην Ελασσόνα).

Παράλληλα, στην περιφέρεια δραστηριοποιούνται πολλοί φορείς πολιτισμού, σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο, με δράση σε όλους τους τομείς του παραδοσιακού και σύγχρονου πολιτισμού, με στόχο την διατήρηση και ανάδειξη της τοπικής παράδοσης, την εισαγωγή στις τοπικές κοινωνίες του σύγχρονου πολιτισμού και τεχνών, στηρίζοντας παράλληλα την οικονομία, την απασχόληση και την προβολή του πολιτιστικού πλούτου της Θεσσαλίας.

Η κατεύθυνση της αξιοποίησης του πολιτιστικού αποθέματος και της πολιτιστικής δραστηριότητας προς ένα μοντέλο τουριστικής αξιοποίησης, συνεισφέρει στην τουριστική ανάπτυξη της Περιφέρειας, που καταγράφεται μόνο στο νησιωτικό τμήμα της, στην περιοχή του Πηλίου και λιγότερο σε ορισμένες άλλες περιοχές (Μετέωρα, Λίμνη Πλαστήρα κλπ.), με τον πολιτισμό να αποτελεί σημαντική πηγή δημιουργίας εναλλακτικών μορφών τουρισμού που μπορούν να προσελκύσουν επισκέπτες καθ' όλη την διάρκεια του έτους.

Δράσεις τουριστικής προβολής υλοποιούνται τόσο από την Περιφέρεια, όσο και από τοπικούς φορείς (επιμελητήρια, Δήμοι κ.α.), συνεισφέροντας στην εξωστρέφεια της Θεσσαλίας και την προσέλκυση επισκεπτών. Στόχευση αποτελεί η αύξηση των επισκεπτών, η επιμήκυνση της διάρκειας παραμονής τους, η ενσωμάτωση νέων περιοχών και δραστηριοτήτων στη Θεσσαλία στους προορισμούς, η σύνδεση όλων των τομέων της οικονομίας με τον τουρισμό, η υιοθέτηση ενός σύγχρονου και βιώσιμου τουριστικού μοντέλου προς όφελος των τοπικών κοινωνιών.

2.9 Ενέργεια

Στην Περιφέρεια Θεσσαλίας λειτουργούν σήμερα δύο μονάδες παραγωγής ενέργειας, οι υδροηλεκτρικοί σταθμοί των τεχνητών λιμνών Πλαστήρα και Σμοκόβου. Προς αδειοδότηση για έναρξη λειτουργίας είναι ο Σταθμός της Μεσοχώρας. Η περιφέρεια, παρουσιάζει μεγάλες δυνατότητες παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές. Από τις αιτήσεις που έχουν συνολικά πραγματοποιηθεί στη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας για χορήγηση βεβαίωσης/άδειας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) και Συμπααραγωγή Ηλεκτρισμού-Θερμότητας Υψηλής Απόδοσης (ΣΗΘΥΑ) για τον κύκλο του Δεκεμβρίου του 2020, φαίνεται ότι το 23% αφορούσαν τη Θεσσαλία. Από αυτά, το 90% αφορούσαν φωτοβολταϊκά έργα, το 5% αιολικά έργα, το 2% Μικρά Υδροηλεκτρικά Έργα (ΜΥΗΕ) και το 2% Συμπααραγωγή Ηλεκτρισμού και Θερμότητας Υψηλής Απόδοσης (ΣΗΘΥΑ).

Αναφορικά με την κατανάλωση ενέργειας, η Περιφέρεια Θεσσαλίας κατατάσσεται σχετικά χαμηλά σε σχέση με τις υπόλοιπες περιφέρειες στην κατανάλωση πετρελαιοειδών. Πιο συγκεκριμένα, η κατανάλωση πετρελαιοειδών κατά το έτος 2019 ανήλθε σε 0,6 μετρικούς τόνους ανά κάτοικο (τ/κάτοικο) κατατάσσοντας τη Θεσσαλία 9^η μεταξύ των 13 περιφερειών της Χώρας. Πρέπει να σημειωθεί ότι η κατανάλωση περιορίστηκε σημαντικά την τελευταία 20ετία, τόσο σε απόλυτους, όσο και σε σχετικούς όρους, καθώς το 2000 η κατανάλωση ανά κάτοικο ξεπερνούσε τον ένα τόνο (OECD, 2020).

Αναφορικά με την ηλεκτρική ενέργεια, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία, η Θεσσαλία κατατάσσεται στις πιο ενεργοβόρες περιφέρειες της Ελλάδας. Πιο συγκεκριμένα, η κατά κεφαλήν κατανάλωση ηλεκτρικού ρεύματος ανέρχεται σε 5.120 Kwh/κάτοικο. Η κατάταξη αυτή οφείλεται στο γεγονός πως μεγάλο μέρος της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας προέρχεται από τις βιομηχανίες. Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό βιομηχανικής κατανάλωσης ξεπερνά το 32%, όντας σημαντικά μεγαλύτερο από το αντίστοιχο εθνικό (24%). Υψηλότερη, σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο, είναι και η σχετική κατανάλωση ρεύματος για γεωργική χρήση (15% έναντι 5%), ενώ ελαφρώς μεγαλύτερη από τον εθνικό μέσο όρο είναι η συμμετοχή της κατανάλωσης για το φωτισμό οδών στη συνολική κατανάλωση της περιφέρειας (1,8 % έναντι 1,7%) (ΕΛΣΤΑΤ, 2021)³.

Όσον αφορά το φυσικό αέριο, υπάρχουν 20 διανομείς στη Θεσσαλία με διαχειριστή δικτύου την ΕΔΑ ΘΕΣΣ Α.Ε. Για το έτος 2020 η κατανομηθείσα ποσότητα φυσικού αερίου ήταν 1.974.873MWh από την οποία το 57% ήταν για οικιακή χρήση, το 33% για βιομηχανική χρήση, το 10% για εμπορική χρήση και το 0,04% αποτελούσε CNG (συμπιεσμένο) αέριο για ειδικές περιπτώσεις. Το δίκτυο του Φυσικού Αερίου καλύπτει αρκετό τμήμα της Περιφέρειας (με συνδέσεις σε δημόσια κτίρια, κατοικίες και επιχειρήσεις) και αναπτύσσεται σταδιακά και στις υπόλοιπες περιοχές της Θεσσαλίας.

2.10 Μεταφορές

Η Θεσσαλία διαθέτει σημαντικό αριθμό μεταφορικών δικτύων και εμφανίζει σημαντική δραστηριότητα στον κλάδο των μεταφορών. Στις οδικές μεταφορές, την περιφέρεια διατρέχουν δύο οδικά δίκτυα διεθνούς σημασίας, η ΠΑΘΕ στο ανατολικό μέρος και ο Ε-65 στο δυτικό μέρος αυτής. Σημαντικός για τη διεθνή σύνδεση της περιφέρειας είναι και ο άξονας σύνδεσης Βόλου - Λάρισας - Τρικάλων που συνδέει την ΠΑΘΕ με τον Ε-65. Επιπλέον, έργα πραγματοποιούνται (και σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Μεταφορών (ΕΣΣΜ) πρέπει να ενταχθούν και νέα) σε άξονες που συνδέουν περιοχές της Θεσσαλίας με όμορους νομούς όπως η Άρτα, η Κοζάνη, τα Γρεβενά και η Ευρυτανία, ενώ παραμένει αναγκαία και η περαιτέρω βελτίωση των υπαρχουσών ενδοπεριφερειακών συνδέσεων που μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν τους άξονες Βόλος-Λάρισα, Νέο Μοναστήρι - Καρδίτσα - Τρίκαλα - Καλαμπάκα, Νέο Μοναστήρι - Φάρσαλα - Ν. Αγχίαλος - Βόλος, Φάρσαλα - Λάρισα και Τύρναβος - Αμπελώνας - κόμβος Γυρτώνης, καθώς και η ολοκλήρωση των παρακάμψεων των πόλεων με τα κυριότερα έργα να αφορούν στην παράκαμψη της Λάρισας, στον περιφερειακό δακτύλιο των Τρικάλων, στις περιφερειακές οδούς Βόλου, Καρδίτσας και Καλαμπάκας καθώς και στην παράκαμψη του οικισμού του Αμπελώνα. Τέλος, σημαντικό οδικό έργο αποτελεί η διασύνδεση των παράλιων περιοχών των Περιφερειακών Ενοτήτων Μαγνησίας και Λάρισας, με το πρώτο τμήμα αυτής και τη μελέτη επόμενων τμημάτων να βρίσκονται σε στάδιο υλοποίησης.

Η Θεσσαλία παρουσιάζει σημαντική δραστηριότητα στον τομέα των εμπορευματικών οδικών μεταφορών, καθώς κατατάσσεται 4^η μεταξύ των 13 περιφερειών στις φορτώσεις οχημάτων οδικών εμπορευματικών μεταφορών (σε όρους τονοχιλιομέτρων). Στις επιβατικές οδικές μεταφορές, η περιφέρεια κατατάσσεται σχετικά χαμηλά στο δείκτη κατοχής αυτοκινήτου, καθώς το 2019 αριθμούσε 347 Ι.Χ. ανά 1000 κατοίκους, με τον εθνικό μέσο όρο να φτάνει τα 504 (OECD, 2020).

³ Θα πρέπει να αναφερθεί πως τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για την κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας αναφέρονται στο έτος 2012 και συνεπώς η κατάταξη της περιφέρειας δύναται να έχει μεταβληθεί.

Αναφορικά με τις σιδηροδρομικές μεταφορές, την περιφέρεια διατρέχει μέρος της κεντρικής γραμμής που συνδέει την Αθήνα με τη Θεσσαλονίκη. Η γραμμή αυτή είναι πλήρως εξηλεκτρισμένη, ενώ αναμένεται και η ολοκλήρωση των έργων ηλεκτροκίνησης των γραμμών Βόλου-Λάρισας και Παλαιοφαρσάλου – Καλαμπάκας, που χρηματοδοτούνται από το τρέχον ΕΣΠΑ. Η περιοχή διαθέτει συνδέσεις, τόσο με την Αθήνα, όσο και με τη Θεσσαλονίκη. Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία των αποβιβασθέντων επιβατών, το 38% των επιβατικών μεταφορών αφορά σε δρομολόγια που συνδέουν την περιφέρεια με την Κεντρική Μακεδονία, το 17% σε συνδέσεις με την Αττική και το 44% σε ενδοπεριφερειακές μετακινήσεις.

Στις θαλάσσιες μεταφορές, κομβικό ρόλο κατέχει το λιμάνι του Βόλου, καθώς συγκαταλέγεται στις Κύριες Διεθνείς Θαλάσσιες Πύλες Λιμένες της Χώρας, ενώ ανήκει και στο εκτεταμένο δίκτυο του Διευρωπαϊκού Δικτύου Μεταφορών. Στο ίδιο Δίκτυο ανήκει και το λιμάνι της Σκιάθου. Η περιφέρεια διαθέτει επίσης ιδιωτικούς λιμένες που εξυπηρετούν βιομηχανίες της περιοχής. Τέλος, στην περιοχή λειτουργούν λιμένες που εξυπηρετούν ακτοπλοϊκή και τουριστική κίνηση, καθώς και αλιευτικά καταφύγια. Η περιφέρεια κατατάσσεται 11^η ανάμεσα στις 13 ελληνικές περιφέρειες, λαμβάνοντας υπόψη την ετήσια επιβατική ακτοπλοϊκή κίνηση, η οποία το 2019 ανήλθε σε 888 χιλιάδες επιβάτες. Το μεγαλύτερο μέρος της κίνησης αφορά στη σύνδεση του λιμένα του Βόλου με τις Βόρειες Σποράδες. Στις εμπορευματικές μεταφορές, η περιφέρεια υπολείπεται σε μεταφορικό έργο μόνο των περιφερειών Αττικής, Κεντρικής Μακεδονίας και Στερεάς Ελλάδας, επιτυγχάνοντας το 2019 ετήσια διακίνηση φορτίων που ξεπέρασε τους 6,8 εκ. τόνους (OECD, 2020).

Σε σχέση με τις αεροπορικές μεταφορές, στην περιφέρεια λειτουργούν δύο διεθνή αεροδρόμια: τα αεροδρόμια της Νέας Αγχιάλου και της Σκιάθου το οποίο εντάσσεται στο αναλυτικό δίκτυο ΔΕΔ-Μ. Κατά το έτος 2019, από τα δύο αεροδρόμια διακινήθηκαν 469 χιλιάδες επιβάτες. Με την επίδοση αυτή η περιφέρεια κατατάσσεται 9^η σε σχέση με τις περιφέρειες της Χώρας. Η περιοχή παρουσιάζει σχεδόν μηδενική εμπορευματική αεροπορική κίνηση (OECD, 2020).

Τέλος, σύμφωνα με το Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Μεταφορών (Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών, 2019) ο κλάδος των μεταφορών αναμένεται να ενισχυθεί περαιτέρω, μέσω έργων και παρεμβάσεων. Εξ αυτών, ως σημαντικές παρεμβάσεις αναφέρονται στην ίδρυση εμπορευματικού κέντρου στην περιοχή Λάρισας-Βόλου, στην ολοκλήρωση της E-65 και κύριες συνδέσεις της με πόλεις και οδικούς άξονες, στη νέα σιδηροδρομική σύνδεση «λιμένας και ΒΙΠΕ Βόλου - Αεροδρόμιο Νέας Αγχιάλου - λιμένας Αλμυρού», στην αναβάθμιση του λιμένα του Βόλου κ.α.

2.11 Χωρική Ανάπτυξη

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας κατέχει κεντροβαρική θέση στην ηπειρωτική Χώρα και διακρίνεται για τη βιοποικιλότητά της, συνδυάζοντας ορεινούς όγκους, εύφορη πεδιάδα και μεγάλο παράκτιο μέτωπο συμπεριλαμβανομένων των νήσων Βορείων Σποράδων. Η μετουσίωση αυτών των χαρακτηριστικών σε ανταγωνιστικό πλεονέκτημα αποτελεί διακύβευμα.

Το πρότυπο ανάπτυξης της Περιφέρειας Θεσσαλίας διαρθρώνεται κατά μήκος του ΠΑΘΕ, του οδικού άξονα E65, καθώς του οδικού άξονα Λάρισα – Κοζάνη. Σημαντικό ρόλο επέχουν οι δευτερεύοντες αναπτυξιακοί άξονες Λάρισα – Καρδίτσα – Τρίκαλα και Λάρισα – Φάρσαλα καθώς και ο θαλάσσιος άξονας Βόλος – Βόρειες Σποράδες. Ενδοπεριφερειακά, διαπιστώνεται σχετική διαφοροποίηση μεταξύ του ανατολικού (Λάρισα-Μαγνησία) και του δυτικού (Καρδίτσα-Τρίκαλα) τμήματος της περιφέρειας, ως προς τη γεωγραφία της περιοχής,

καθώς το ανατολικό τμήμα της περιφέρειας είναι πεδινό και με πρόσβαση στη θάλασσα, ενώ το δυτικό τμήμα είναι πεδινό, ορεινό και ημιορεινό.

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας διαθέτει τους αναπτυξιακούς πόλους της Λάρισας και του Βόλου, πόλεις μεσαίου μεγέθους με συμπληρωματικά χαρακτηριστικά, οι οποίοι (ως «δίπολο») αποτελούν τον εν δυνάμει τρίτο αναπτυξιακό πόλο της Χώρας. Επίσης, η Περιφέρεια Θεσσαλίας διαθέτει τους αναπτυξιακούς πόλους των Τρικάλων και της Καρδίτσας οι οποίοι (ως «δίπολο») είναι σε θέση να συγκροτήσουν ένα σημαντικό πόλο περιφερειακής εμβέλειας. Η Περιφέρεια Θεσσαλίας διαθέτει και τον λιμένα Βόλου ο οποίος συγκαταλέγεται στις κύριες διεθνείς θαλάσσιες πύλες της Χώρας, με μεγάλες δυνατότητες και προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης (ΥΠΕΝ, 2018).

Κατά την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020 σχεδιάστηκαν και υλοποιούνται στο πλαίσιο του ΠΕΠ Θεσσαλίας οι Στρατηγικές Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης στα 4 Αστικά Κέντρα - Πρωτεύουσες των Περιφερειακών Ενοτήτων, καθώς και 2 Στρατηγικές με την μορφή Ολοκληρωμένης Χωρικής Επένδυσης για τον Πολιτισμό – Τουρισμό και για τα Νησιά των Σποράδων.

2.12 Οι Βασικές Αναπτυξιακές Προκλήσεις της Θεσσαλίας

Στα πλαίσια της μελέτης του ΟΟΣΑ για την Περιφερειακή Πολιτική στην Ελλάδα (OECD, 2020) πραγματοποιήθηκε έρευνα στη Θεσσαλία για τον προσδιορισμό των σημαντικότερων προκλήσεων που αντιμετωπίζει η Περιφέρεια, που συμπεριέλαβε έναν διευρυμένο κατάλογο τοπικών και περιφερειακών φορέων, όπως Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ερευνητικούς φορείς, επιμελητήρια, συνεταιρισμούς, οργανισμούς, ενώσεις, συλλογικές ομάδες και λοιπά δίκτυα.

Ο σκοπός της έρευνας ήταν να εντοπίσει τα βασικά προβλήματα που απασχολούν την περιφέρεια και να αποτυπώσει το καταλληλότερο μίγμα αναπτυξιακής πολιτικής μέσα από μια διαδικασία συμμετοχής των τοπικών φορέων.

Οι απαντήσεις αναδεικνύουν πέντε σημαντικά προβλήματα : (1) η ανεργία και ακολουθούν (2) η έλλειψη επενδύσεων, (3) η περιορισμένη εξειδίκευση σε προϊόντα υψηλής ποιότητας, (4) η κυριαρχία των μικρών επιχειρήσεων που δεν επιτρέπει την εξωστρέφεια και (5) η γραφειοκρατία της διοίκησης που αποθαρρύνει τις επενδύσεις.

Ακολουθεί μια δεύτερη ομάδα προβλημάτων και προκλήσεων που αφορούν το brain drain, την έλλειψη τοπικών αλυσίδων αξίας, υπηρεσιών στήριξης επιχειρηματικότητας & καινοτομίας, την περιορισμένη παραγωγική βάση, τις υποδομές διαχείρισης απορριμμάτων, την έλλειψη επαγγελματικής εκπαίδευσης και τις συνθήκες φτώχειας στις οποίες ζει ένα μέρος του πληθυσμού.

Αντίθετα, προβλήματα ποιότητας κοινωνικών υπηρεσιών, προβλήματα έλλειψης υποδομών έρευνας, μεταφορών, αποχέτευσης/ύδρευσης και υγείας, καθώς και προβλήματα συνεργασίας με τη διοίκηση εμφανίζονται σε χαμηλότερη ένταση και προτεραιότητα.

Αυτό που φαίνεται να κυριαρχεί στις απαντήσεις των φορέων ως η σημαντικότερη πρόκληση για τη νέα προγραμματική περίοδο, είναι η ανασύνταξη και ανάπτυξη του παραγωγικού συστήματος της περιφέρειας με όρους ποιότητας, κλίμακας, εξωστρέφειας και συνέργειας, ώστε να αντιμετωπιστεί η ανεργία, να δημιουργηθούν ικανοποιητικά εισοδήματα για τους συντελεστές της παραγωγής και να ενισχυθεί με βιώσιμο τρόπο το επίπεδο ανάπτυξης της Θεσσαλίας.

3. Η Προγραμματική Περίοδος 2014-2020

3.1 Υλοποίηση του ΠΕΠ Θεσσαλίας

Στο ΕΣΠΑ 2014-2020, το ΠΕΠ Θεσσαλίας 2014-2020 έχει σήμερα προϋπολογισμό δημόσιας δαπάνης 376,7 εκ. ευρώ, με συγχρηματοδότηση από το ΕΤΠΑ (σε 5 Άξονες, ένας εκ των οποίων αφορά σε Τεχνική Βοήθεια) και το ΕΚΤ (σε 2 Άξονες, τον α-α 2.α, και τον α-α 6 που αφορά σε Τεχνική Βοήθεια).

Ο Π/Υ στον Άξονα 1 (επιχειρηματικότητα) είναι 57,9 εκ. ευρώ, όπου υλοποιούνται ήδη δράσεις Π/Υ 135 εκ. ευρώ για περίπου 1.850 επιχειρήσεις (συμμετοχή στο ΤΕΠΙΧ II και στην Προκήρυξη του ΕΠΑΝΕΚ «Τουριστικές Επιχειρήσεις», δράση ενίσχυσης υφιστάμενων επιχειρήσεων, αντίστοιχη για Νέες και υπό ίδρυση, ενίσχυση κεφαλαίου κίνησης λόγω covid-19) και επίκειται περαιτέρω ενεργοποίηση σε Δράσεις των Θεματικών Στόχων 1 (έρευνα/καινοτομία), 2 (τεχνολογίες πληροφορικής σε δημόσιους φορείς) και 3 (επιχειρηματικότητα).

Ο Π/Υ στον Άξονα 2α (κοινωνική ένταξη, με συγχρηματοδότηση ΕΚΤ) είναι 89,8 εκ. ευρώ, όπου ήδη ενεργοποιήθηκαν πολλές ποικίλες δράσεις υποστήριξης της κοινωνικής ένταξης, ευάλωτων ομάδων Π/Υ 74 εκ. ευρώ (όπως : ενίσχυση με voucher οικογενειών κάτω του ορίου της φτώχειας για τοποθέτηση τέκνων σε βρεφονηπιακούς ή κέντρα δημιουργικής απασχόλησης και αντίστοιχα για τέκνα – δομές ΑμεΑ, από το έτος 2015-2016 έως σήμερα, υποστήριξη εκπαίδευσης μαθητών με αναπηρία στις δημόσιες σχολικές μονάδες με προσωπικό βοηθό επίσης από το 2015-2016 έως σήμερα, τα Κέντρα Κοινότητας σε όλους τους Δήμους της Θεσσαλίας με Παραρτήματα για Ρομά σε όλους τους οικισμούς τους καθώς και το Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής ένταξης, υποστήριξη με Διαπολιτισμικούς διαμεσολαβητές, Δομές Κοινωνικά Φαρμακεία, Παντοπωλεία, για Ηλικιωμένους – ΚΗΦΗ- , για ΑμεΑ – ΚΔΗΦ, ΣΥΔ – κ.α., δομές υποστήριξης αστέγων, Δομές υποστήριξης κακοποιημένων γυναικών και για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας, τις Τοπικές Μονάδες Υγείας (ΤοΜΥ), ενίσχυση με προσλήψεις ιατρικού, νοσηλευτικού και βοηθητικού προσωπικού σε δημόσιες δομές υγείας -Νοσοκομεία, Κ.Υ.-5^η ΥΠΕ, ΕΟΠΥΥ, ΕΚΑΒ, ΟΚΑΝΑ - και στις δομές μεταναστών για την υποστήριξη αντιμετώπισης της πανδημίας covid-19, Δομές Ψυχικής Υγείας και Αντιμετώπισης των Εξαρτήσεων, άλλες δομές και δράσεις στήριξης κοινωνικής ένταξης στο πλαίσιο των Στρατηγικών Αστικής Ανάπτυξης, κ.α. Επίκειται δε περαιτέρω ενεργοποίηση σε αντίστοιχες δράσεις καθώς σε ενεργητικές δράσεις υποστήριξης απασχόλησης (Κοινωνική Οικονομία, ενίσχυση ίδρυσης επιχειρήσεων, συμβουλευτική – κατάρτιση ευάλωτων ομάδων κ.α.).

Ο Π/Υ στον Άξονα 2β (υποδομές-εξοπλισμοί υγείας, πρόνοιας, εκπαίδευσης, κοινωνικές) είναι 35,6 εκ. ευρώ, όπου υλοποιήθηκαν δράσεις σε όλους τους τομείς του Π/Υ 53 εκ. ευρώ, συμπεριλαμβανομένης της ενίσχυσης εξοπλισμού των δημόσιων μονάδων υγείας για την αντιμετώπιση του covid-19, προβλέπεται δε περαιτέρω ενεργοποίηση για ορισμένες ακόμα δράσεις τομέα εκπαίδευσης και κοινωνικών υποδομών.

Ο Π/Υ στον Άξονα 3 (ενέργεια, κλιματική αλλαγή, περιβάλλον, πολιτισμός, τουρισμός) είναι 86,3 εκ. ευρώ, όπου υλοποιήθηκαν ποικίλες δράσεις Π/Υ 178 εκ. ευρώ, όπως : 1) συμμετοχή στο ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΩ για κατοικίες με 10 εκ. ευρώ, πρόγραμμα αντικατάστασης συστημάτων θέρμανσης πετρελαίου με φυσικό αέριο για οικονομικά ασθενείς οικογένειες με 6 εκ. ευρώ, έργα ενεργειακής αναβάθμισης κοινοχρήστων χώρων σε αστικά κέντρα, Ενεργειακή Αναβάθμιση 54 Δημοσίων Κτιρίων με 45 εκ. ευρώ και προς άμεση ένταξη επιπλέον 20 εκ. ευρώ περίπου για πρόσθετα κτίρια, 2) έργα αντιπλημμυρικής προστασίας οικισμών,

εξοπλισμός ενίσχυσης φορέων πολιτικής προστασίας, μελέτη περιφερειακού σχεδίου κλιματικής αλλαγής, 3) έργα εξασφάλισης ποιοτικού και επαρκούς πόσιμου νερού σε οικισμούς, δράσεις/μελέτες εκ του Σχεδίου Διαχείρισης Λεκανών Απορροής στη Θεσσαλία, έργα διαχείρισης αστικών λυμάτων σε οικισμούς κάτω των 2.000 ι.κ., έργα διαχείρισης αστικών απορριμμάτων και βιοαποβλήτων (οικιακή κομποστοποίηση, πράσινα σημεία κ.α.) όπου επίκειται η ένταξη σημαντικού αριθμού έργων, έργα Πολιτισμού- προστασίας και ανάδειξης μνημείων σε όλη τη Θεσσαλία – καθώς και πολιτιστικές υποδομές στο πλαίσιο Στρατηγικών ΣΒΑΑ, έργα περιβαλλοντικής αναβάθμισης σε κοινόχρηστους χώρων σε οικισμούς και πόλεις με ΣΒΑΑ. Επίκειται η έκδοση νέων προσκλήσεων για δράσεις, όπως σε περιοχές NATURA , διαχείρισης απορριμμάτων κ.α.

Ο Π/Υ στον Άξονα 4 (μεταφορικές υποδομές) είναι 98,1 εκ. ευρώ, όπου υλοποιήθηκαν σημαντικά έργα Π/Υ 214 εκ. ευρώ : 1) οδικά (παρακάμψεων πόλεων, συνδέσεις με ΔΕΔ-Μ κ.α.) και μελέτες οδικών έργων, 2) σιδηροδρομικά έργα (ηχοπετάσματα σιδ. γραμμής στη Λάρισα, έργα ηλεκτροκίνησης – τηλεδιοίκησης τμήματος σιδ. γραμμής Παλαιοφάρσαλος – Καλαμπάκα), 3) Λιμενικά (εξοπλισμός διακίνησης στο λιμάνι Βόλου), 4) έργα εξοπλισμού τροχαίας για την οδική ασφάλεια. Υπό ολοκλήρωση είναι η αξιολόγηση ορισμένων ακόμα έργων/μελετών για ένταξη στο ΠΕΠ.Θ, ενώ προωθείται πρόσκληση για υποδομές στο πλαίσιο των ΟΧΕ.

Από το σχεδιασμό του ΠΕΠ.Θ, και όλων των Περιφερειακών Προγραμμάτων, έως την υλοποίηση, οι δράσεις που καλύπτονται και χρηματοδοτούνται δρουν συνεργατικά με τις δράσεις των Τομεακών Προγραμμάτων του ΕΣΠΑ και με διαχωρισμό από αυτές. Ενδεικτικά, οι Μονάδες Επεξεργασίας Αποβλήτων και Βιοαποβλήτων (ΜΕΑ) στη Θεσσαλία όπως προβλέπονται στον εγκεκριμένο Περιφερειακό Σχεδιασμό (ΠΕΣΔΑ) χρηματοδοτούνται από το Τομεακό Πρόγραμμα (ΥΜΕΠΕΡΑΑ), ενώ τα συστήματα συλλογής (κάδοι, οχήματα κ.α.) καθώς και τα «πράσινα σημεία» χρηματοδοτούνται από το ΠΕΠ.

Στην τρέχουσα περίοδο τα Προγράμματα του ΕΣΠΑ , και το ΠΕΠ.Θ, τελούν υπό Αναθεώρηση για την χρηματοδοτική τακτοποίηση των επιμέρους τομέων τους. Εν όψει λήξης της περιόδου του ΕΣΠΑ 2014-2020 στο τέλος του 2023, για το ΠΕΠ.Θ προβλέπεται πλήρης χρηματοδοτική απορρόφηση με επίτευξη των στόχων του, ενώ παράλληλα χρηματοδοτικές υπερβάσεις τομέων του (που οφείλονται κυρίως στην χρηματοδοτική απομείωση των ΠΕΠ το 2020 για την ενίσχυση Τομεακών ΕΣΠΑ για οριζόντιες δράσεις στήριξης πληττόμενων επιχειρήσεων από COVID-19 - στο ΠΕΠ.Θ η απομείωση ήταν τάξης 50 εκ. ευρώ -, καθώς και στην ανάγκη χρηματοδότησης νέων δράσεων αντιμετώπισης της COVID-19 στη Θεσσαλία που καθήλωσε την οικονομία το 2020-21 και επιβάρυνε τα μέγιστα το εθνικό σύστημα υγείας), καθώς και όποιες έκτακτες σημαντικές καθυστερήσεις σε έργα, προβλέπεται να αντιμετωπιστούν διαχειριστικά με μεταφορά τους σε άλλο Πρόγραμμα της τρέχουσας ή επόμενης Προγραμματικής Περιόδου.

3.2 Υλοποίηση των Τομεακών ΕΠ στη Θεσσαλία

Στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, όπως και σε όλες τις Περιφέρειες της Χώρας, κατευθύνονται οι πλέον σημαντικοί πόροι από τα Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΤΕΠ) του ΕΣΠΑ. Παρότι δεν υπάρχει εξαρχής συγκεκριμένη δέσμευση πόρων για κάθε περιφέρεια στα ΤΕΠ, εντούτοις, στη Θεσσαλία επιτεύχθηκε να εισρεύσουν σε αυτήν σημαντικοί πόροι για έργα, δράσεις και επενδύσεις, που υπερβαίνουν έως σήμερα το 1,5 δις ευρώ (πλέον του ΠΕΠ.Θ που τα ενταγμένα έργα του υπερβαίνουν τα 660 εκ. ευρώ Π/Υ σε όρους δημόσιας δαπάνης) συνεισφέροντας σημαντικά στην ανάπτυξή της.

Με στοιχεία ΟΠΣ 4^{ου}/2021, στο Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα» εντάχθηκαν για την Θεσσαλία 795 εκ. ευρώ επενδύσεις και έργα, από το Πρόγραμμα «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη» 245 εκ. ευρώ, από το Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» 280 εκ. ευρώ, από το Πρόγραμμα «Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα» 80 εκ. ευρώ από το Πρόγραμμα «Αλιεία και Θάλασσα» 9,5 εκ. ευρώ και τέλος από το Πρόγραμμα «Τεχνική Βοήθεια» 50 εκ. ευρώ.

Ως μέρος των πόρων αυτών, για δράσεις αντιμετώπισης των επιπτώσεων της πανδημίας covid-19, στη Θεσσαλία εισέρευσαν από το ΕΠΑΝΕΚ 176 εκ. ευρώ (τα 120 εκ. ευρώ για το Ταμείο Εγγυοδοσίας, λοιπά για Επιδότηση τόκων δανείων, Επιστρεπτέα Προκαταβολή και στήριξη Νεοφυών Επιχειρήσεων), από το «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» 26 εκ. ευρώ («Αποζημίωση Ειδικού Σκοπού» κ.α.), από το Πρόγραμμα «Μεταρρύθμιση» 250 χιλ. ευρώ και το Πρόγραμμα «Αλιεία και Θάλασσα» 1,1 εκ. ευρώ.

Ως Δράσεις στο πλαίσιο των Τομεακών που υλοποιούνται στη Θεσσαλία, ενδεικτικά και επιπρόσθετα στις ανωτέρω, αναφέρονται οι εξής :

Α) Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα» : δράσεις στήριξης επιχειρήσεων (επιχορήγηση ή χρηματοδοτικά εργαλεία), δράσεις ενίσχυσης της Απασχόλησης – νεοφυείς επιχειρήσεις, δράσεις στήριξης αυτοαπασχόλησης επιστημόνων, πρακτική άσκηση φοιτητών, δράσεις Έρευνας – Καινοτομίας – Τεχνολογίας, ερευνητικές υποδομές, δημόσιες δράσεις επανάχρησης δημοσίων κτιρίων και δράσεις ανάδειξης τουριστικών προορισμών, έργα Τεχνολογίας Πληροφορικής και Επικοινωνιών για αναβάθμιση τεχνολογικού εξοπλισμού επιχειρήσεων, κ.α.

Β) Πρόγραμμα «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη» Ηλεκτροδότηση του Σιδηροδρομικού Δικτύου Βόλου – Λάρισας (92 εκ. ευρώ), τμήματα Διευρωπαϊκών οδικών δικτύων (Ε65. κ.α.) έργα ενεργειακής αναβάθμισης μεγάλων δημοσίων κτιρίων, έργα τομέα περιβάλλοντος όπως Μονάδες Επεξεργασίας Απορριμμάτων και Βιοαποβλήτων (Δυτικής Θεσσαλίας), Σταθμός Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων (Τρίκαλα), έργα αποχέτευσης στους οικισμούς Θεσσαλίας άνω των 2.000 ι.κ. που δεν είχαν συμμορφωθεί με την Οδηγία, δράσεις προστασίας περιοχών NATURA, δράσεις/μελέτες εκ του ΣΔΛΑΠ κ.α.

Γ) Πρόγραμμα «Αναβάθμιση του Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» : δράσεις απασχόλησης νέων και ανέργων, δράσεις τομέα Εκπαίδευσης και Δια Βίου Μάθησης, υποστήριξη νέων ερευνητών για απόκτηση διδακτικής εμπειρίας, δράσεις ενίσχυσης της έρευνας, δράσεις στήριξης κοινωνικής ένταξης, Κοινωνικής εργασίας κ.α.

3.3 Υλοποίηση του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) στη Θεσσαλία

Ο συνολικός προϋπολογισμός του ΠΑΑ 2014-2020 είναι 5,64 δισ. ευρώ δημόσια δαπάνη για το σύνολο της Χώρας. Τα μέτρα του ΠΑΑ ταξινομούνται σε 5 βασικές κατηγορίες: 1. Επενδυτικά - Επιχειρηματικά (παρεμβάσεις ιδιωτικών επενδύσεων), 2. Αγροπεριβαλλοντικά (παρεμβάσεις που συνδέονται με έκταση ή αριθμό ζώων), 3. Κατάρτιση - Συμβουλές - Συνεργασίες (οριζόντιες παρεμβάσεις), 4. Δημόσιες Παρεμβάσεις (δημόσιες επενδύσεις) και 5. LEADER - CLLD (παρεμβάσεις τοπικής ανάπτυξης με πρωτοβουλία των τοπικών κοινοτήτων).

Πλέον το ΠΑΑ περιλαμβάνει και δράσεις που συνεισφέρουν στην αντιμετώπιση της πανδημίας covid-19, όπως η στήριξη των ελαιοπαραγωγών (126 εκ. ευρώ για τη Χώρα).

Στην Περιφέρεια Θεσσαλίας από το σύνολο του ΠΑΑ για όλες τις κατηγορίες παρεμβάσεων εντάχθηκαν για χρηματοδότηση και υλοποιούνται επενδύσεις, έργα και δράσεις Π/Υ τάξης 934 εκ. ευρώ. Το ποσό αυτό είναι επιπρόσθετου του αναφερόμενου στην ενότητα 3.2 (Τομεακά ΕΠ).

Μέρος των δράσεων που υλοποιούνται -επενδύσεις και δημόσια έργα- με διαδικασία Εκχώρησης αρμοδιότητας υλοποιούνται απευθείας από τις Περιφέρειες (Διευθύνσεις Αγροτικής Οικονομίας και Διαχειριστικές Αρχές). Στην Περιφέρεια Θεσσαλίας έχουν εκχωρηθεί πόροι τάξης 135 εκ. ευρώ που αφορούν στα 4 Τοπικά Προγράμματα Leader Π/Υ τάξης 30 εκ. ευρώ, αγροτική οδοποιία, μικρά αρδευτικά έργα, δράσεις συνεργασίας επιχειρήσεων – ερευνητών, ενισχύσεις μεταποίησης, σχέδια βελτίωσης, νέοι γεωργοί κ.α.

3.4 Υλοποίηση Εθνικού ΠΔΕ και λοιπών ευρωπαϊκών προγραμμάτων στην Θεσσαλία

Οι κύριες κατηγορίες δράσεων που καλύπτει το εθνικό Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) της Περιφέρειας, είναι ιδίως τα μη δυνάμενα να ενταχθούν σε συγχρηματοδοτούμενο Πρόγραμμα έργα/δράσεις (λόγω μη επιλεξιμότητας, μη ύπαρξης σχετικής δράσης/πρόσκλησης κ.α.) ενώ είναι απαραίτητα σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, με υλοποίηση κυρίως από τις υπηρεσίες της Περιφέρειας. Ενδεικτικά, χρηματοδοτούνται μελέτες έργων, συντηρήσεις και αποκαταστάσεις υποδομών όπως οδών, ηλεκτροφωτισμού κ.α., αντιπλημμυρικά έργα και αποκαταστάσεις από πλημμυρικά φαινόμενα, μικρά υδραυλικά έργα, καθαρισμοί, αποχιονισμοί, παρεμβάσεις και συντήρηση αθλητικών εγκαταστάσεων και άλλων κτηριακών εγκαταστάσεων σε φορείς της Περιφέρειας, έργα αντιμετώπισης επιπτώσεων θεομηνιών, διαχειριστικές – λειτουργικές δαπάνες κ.α.

Από το 2010 το ύψος των πληρωμών του Εθνικού Σκέλους του ΠΔΕ στην Περιφέρεια Θεσσαλίας κυμαίνεται μεγέθη της τάξης 50 - 60 εκ. ευρώ ετησίως, ενώ ο Π/Υ των εγγεγραμμένων έργων υπερβαίνει τα 500 εκ. ευρώ. Η νομοθεσία προβλέπει από το 2021 την μετάβαση σε Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης, δομημένο σε συσχετισμό με τα συγχρηματοδοτούμενα και λοιπά Προγράμματα, επιμερισμένα σε Υπουργεία και Περιφέρειες και με συγκεκριμένη διαδικασία εγγραφής και υλοποίησης έργων σε αυτά.

Περαιτέρω εθνικοί πόροι που εισρέουν στη Θεσσαλία για σημαντικές επενδύσεις, προέρχονται από άλλα Προγράμματα, όπως το Πρόγραμμα ΦΙΛΟΔΗΜΟΣ που αφορά δημόσια έργα όλων των κατηγοριών, το ΠΡΑΣΙΝΟ ΤΑΜΕΙΟ για περιβαλλοντικά έργα κ.α. Με εθνική χρηματοδότηση χρηματοδοτούνται ιδιωτικές επενδύσεις και στη Θεσσαλία μέσω του ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ Νόμου.

Παράλληλα, με τη συγχρηματοδότηση της Ε.Ε. υλοποιούνται στη Θεσσαλία έργα και δράσεις όπως :

- Της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ενδεικτικά 2 έργα μεγάλων κτιριακών υποδομών Πανεπιστημίου Θεσσαλίας),
- Προγραμμάτων απευθείας από την Ε.Ε., όπως το πρόγραμμα HORIZON στο οποίο το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας συμμετέχει με σημαντικά έργα
- Έργα συνεργασίας διακρατικής – διαπεριφερειακής (Interreg κ.α.) στα οποία συμμετέχει ενεργά η Περιφέρεια Θεσσαλίας και άλλοι φορείς (ενδεικτικά το πρόγραμμα Bluemed ανάδειξης ενάλιων αρχαιοτήτων σε Σποράδες και Δυτικό Παγασητικό).

3.5 Εμπειρία και ζητήματα υλοποίησης

Η εμπειρία από την υλοποίηση των προγραμμάτων και δράσεων του ΕΣΠΑ κατά την προγραμματική περίοδο 2014-20 υποδηλώνει ότι υπήρχαν μια σειρά από προβλήματα, εμπόδια και αδυναμίες τα οποία περιόρισαν την έγκαιρη και αποτελεσματική υλοποίηση της πολιτικής συνοχής, τόσο στο εθνικό, όσο και στο περιφερειακό επίπεδο. Κάποια από αυτά τα προβλήματα έχουν αντιμετωπιστεί σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, ενώ κάποια άλλα ενδεχομένως να επηρεάσουν και την νέα περίοδο. Τα κυριότερα από αυτά είναι τα εξής:

- Η όλη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης ήταν αρκετά γραφειοκρατική και επιβαρυνόμενη με χρονοβόρες διαδικασίες, τόσο στο στάδιο του σχεδιασμού, όσο και στο στάδιο της υλοποίησης. Το πρόβλημα το έχει αναδείξει και ο ΟΟΣΑ στην πρόσφατη έκθεση για την περιφερειακή πολιτική στην Ελλάδα, όπου ζητά απλοποίηση των κανόνων και διαδικασιών σχεδιασμού, διοίκησης και υλοποίησης των πολιτικών.
- Ο μηχανισμός υλοποίησης εμφάνισε σημαντικές ελλείψεις σε αναγκαίο και εξειδικευμένο δυναμικό το οποίο απαιτείται για την στήριξη και ανάπτυξη κρίσιμων δομών, όπως το Πληροφοριακό Σύστημα Κρατικών Ενισχύσεων (ΠΣΚΕ), ή οι Διαχειριστικές Αρχές των Προγραμμάτων. Παρότι το ΠΣΚΕ φαίνεται να λειτουργεί πλέον ικανοποιητικά μετά την πρόσφατη ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού του, αντίστοιχη ενίσχυση δεν έχει διαπιστωθεί στις Διαχειριστικές Αρχές, ιδιαίτερα των ΠΕΠ. Οι τελευταίες είναι επιφορτισμένες με την υλοποίηση σύνθετων προγραμμάτων με μεγάλο εύρος δράσεων σε όλους τους Στόχους Πολιτικής και χρειάζονται ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού τους, ή εξωτερική υποστήριξη.
- Μια σειρά από φορείς υλοποίησης δεν διέθεταν και πιθανόν εξακολουθούν να μη διαθέτουν τη διαχειριστική ικανότητα που απαιτείται για την ωρίμανση, την έγκαιρη προκήρυξη, παρακολούθηση και ολοκλήρωση των έργων τους. Το πρόβλημα αυτό εντοπίζεται και στην έκθεση του ΟΟΣΑ, η οποία αναφέρει την ανάγκη για ενίσχυση της διοικητικής ικανότητας των Περιφερειών, των φορέων υλοποίησης και ειδικά των Δήμων της Χώρας.
- Σημαντικό και διαχρονικό πρόβλημα παραμένει ο συγκεντρωτισμός των πόρων και κυρίως των αρμοδιοτήτων στο κεντρικό επίπεδο με περιορισμένα περιθώρια για το σχεδιασμό εδαφικών (place-based) πολιτικών, προσαρμοσμένων στις ανάγκες της περιφέρειας. Το πρόβλημα επισημαίνεται και στην έκθεση του ΟΟΣΑ, στην οποία αναφέρεται η ανάγκη για αποκέντρωση πόρων και αρμοδιοτήτων και για ενίσχυση της πολύ-επίπεδης διακυβέρνησης.
- Σημαντική καθυστέρηση στην υλοποίηση έργων, κυρίως υποδομών, αλλά και επενδύσεων, επέφεραν συχνά οι αδυναμίες έγκαιρης έκδοσης πάσης φύσεως αδειών (π.χ. περιβαλλοντικών, αρχαιολογικών, εγκατάστασης, κλπ.), οι προσφυγές στη δικαιοσύνη για κάποια έργα και η πολυπλοκότητα του συστήματος δημόσιων συμβάσεων (Ν. 4412/16). Αν και η κατάσταση έχει εξομαλυνθεί σε κάποιο βαθμό, για μεγάλο διάστημα το σύστημα δεν ήταν ιδιαίτερα λειτουργικό ή δεν λειτουργούσε καθόλου.
- Μια αδυναμία του σχεδιασμού είναι ότι το μίγμα των αναπτυξιακών πολιτικών δεν ανταποκρίνεται πάντα στις ανάγκες που έχουν καταγραφεί διαχρονικά στην οικονομία και στο παραγωγικό σύστημα και οι οποίες σχετίζονται με τα μικρά μεγέθη των επιχειρήσεων, την ποιότητα, την καινοτομία, την εξωστρέφεια, την εξειδίκευση σε εμπορεύσιμους κλάδους, τις αλυσίδες αξίας, τις συνέργειες και τους μηχανισμούς υποστήριξης των

επιχειρήσεων. Αν και οι αναπτυξιακοί νόμοι ενισχύουν κατά κανόνα μεγάλες επενδύσεις (οι οποίες, υπό προϋποθέσεις, εντάσσονται στα τομεακά προγράμματα) οι διαδικασίες ένταξης και ολοκλήρωσης κινούνται με σχετικά αργούς ρυθμούς και με χαμηλούς προϋπολογισμούς. Από την άλλη πλευρά, οι δράσεις επιχειρηματικότητας του ΕΣΠΑ ενισχύουν κυρίως μικρές επιχειρήσεις με επενδύσεις οι οποίες συμβάλλουν περισσότερο στη διατήρηση ή την ανθεκτικότητα της λειτουργίας τους χωρίς ενσωμάτωση δράσεων καινοτομίας και εξωστρέφειας και λιγότερο στην αλλαγή του παραγωγικού μοντέλου και ιστού της περιφέρειας. Επιπλέον, φαίνεται ότι παρά την δεκαετή κρίση και το σημαντικό επενδυτικό κενό το οποίο έχει προκαλέσει, το μίγμα πολιτικής δεν έχει αλλάξει ουσιαστικά. Οι επενδύσεις δεν έχουν στηριχθεί στο βαθμό που θα απαιτούσε η στασιμότητα και η υψηλή ανεργία, καθώς οι πόροι κατευθύνθηκαν κατά κύριο λόγο σε Δημόσιες υποδομές.

- Μια από τις αδυναμίες του ΕΣΠΑ στην περίοδο 2014-20 αφορά τις δράσεις καινοτομίας. Αν και σε επίπεδο διαβούλευσης μεταξύ επιχειρήσεων και ερευνητικών φορέων και σε επίπεδο προετοιμασίας προτάσεων για τις προτεραιότητες της RIS3 έγιναν σημαντικά βήματα στην αρχή της περιόδου, για μια σειρά από λόγους που οφείλονται στις αδυναμίες του συστήματος διακυβέρνησης και του κανονιστικού πλαισίου, ο αρχικός σχεδιασμός δεν υλοποιήθηκε και υπήρξαν συνολικά σημαντικές καθυστερήσεις, απομειώνοντας τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.
- Ο επιμερισμός των δράσεων ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας που προκηρύχθηκαν από το Υπουργείο Ανάπτυξης και τις Περιφέρειες δεν ακολούθησε σε αρκετές περιπτώσεις συγκεκριμένα κριτήρια (π.χ. οριζόντιες δράσεις στο κεντρικό επίπεδο, εξειδικευμένες place-based δράσεις στο περιφερειακό) ή κανόνες χρονικού προγραμματισμού με συχνή επικάλυψη ή και ανταγωνισμό μεταξύ των προσκλήσεων.
- Μια αδυναμία της περιόδου αυτής ήταν επίσης η περιορισμένη και καθυστερημένη χρήση των χρηματοδοτικών εργαλείων τα οποία έχουν σχεδιαστεί να προσφέρουν επενδυτικά κεφάλαια και κεφάλαια κίνησης με ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους στις επιχειρήσεις, αλλά λόγω κυρίως των κανόνων λειτουργίας του τραπεζικού συστήματος έχουν καθυστερήσει ή και αδρανήσει. Μια συναφής δυσκολία στην υλοποίηση των πολιτικών για την ενίσχυση των επενδύσεων είναι και η περιορισμένη πιστοληπτική ικανότητα επιχειρήσεων.
- Η υλοποίηση έργων υποδομών αντιμετώπισε επιπλέον δυσκολίες, οι οποίες προέρχονταν από την καθυστέρηση στην ολοκλήρωση των εθνικών στρατηγικών σχεδίων, την εμπλοκή με τους κανόνες κρατικών ενισχύσεων, τις προβλέψεις και αναφορές των χωροταξικών σχεδίων για τις χρήσεις γης, τη δασική νομοθεσία, τις διαδικασίες απαλλοτρίωσης, το μεγάλο χρόνο ωρίμανσης των έργων, την αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου Δημοσίων Συμβάσεων, τη μη εφαρμογή των κανόνων απλοποιημένου κόστους, αλλά και θέματα αποδοχής σημαντικών έργων από τις τοπικές κοινωνίες.

Στην ίδια περίοδο, και κυρίως προς το τέλος, ολοκληρώθηκαν σημαντικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις, θεσμικού ή ψηφιακού χαρακτήρα, οι οποίες διευκολύνουν τις διαδικασίες υλοποίησης των δράσεων του ΕΣΠΑ και οι θετικές επιδράσεις τους ελπίζεται ότι θα φανούν περισσότερο στη νέα περίοδο. Για παράδειγμα, λειτουργεί πλήρως το Πληροφοριακό Σύστημα Σώρευσης Κρατικών Ενισχύσεων, το οποίο επιτρέπει τον άμεσο έλεγχο της συμβατότητας των επιχορηγήσεων με τους κανονισμούς περί σώρευσης, λειτουργεί η διεπαφή του TAXIS με το ΠΣΚΕ που περιορίζει σημαντικά τα έγγραφα και τη γραφειοκρατία

στις δράσεις της επιχειρηματικότητας, σημειώνεται ικανοποιητική λειτουργία του e-PDE και του ΕΡΓΑΝΗ, ολοκληρώθηκαν επιμέρους εθνικές στρατηγικές και ως απαίτηση εκπλήρωσης των αιρεσιμοτήτων, καθιερώθηκε η ψηφιακή υπογραφή, επεκτάθηκε η ηλεκτρονική επικοινωνία και καθιερώθηκε ως υποχρεωτική η χρήση επιλογών απλοποιημένου κόστους για έργα ΕΣΠΑ από συγκεκριμένο ύψος προϋπολογισμού και άνω. Συνεπώς, η εμπειρία της περιόδου 2014-2020 συνοψίζεται στο γεγονός ότι ο θεσμικός και τεχνολογικός εκσυγχρονισμός και η απλοποίηση των διαδικασιών συμβάλλουν στην ταχύτερη υλοποίηση των έργων και των δράσεων και άρα την μεγαλύτερη επίδραση των πόρων στην οικονομία και την απασχόληση.

4. Η Προγραμματική Περίοδος 2021-2027

4.1 Η αναπτυξιακή στρατηγική της χώρας στην επόμενη περίοδο

Η αναπτυξιακή στρατηγική της χώρας αποτυπώνεται στο Σχέδιο Ανάπτυξης της Ελληνικής Οικονομίας (2020)⁴ το οποίο συνέταξε ειδική επιτροπή με επικεφαλής τον καθηγητή Πισσαρίδη και υιοθέτησε η κυβέρνηση. Η στρατηγική θέτει ως κεντρικό στόχο τη σύγκλιση του κατά κεφαλή ΑΕΠ της χώρας με αυτό της ΕΕ, την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και τη βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων της χώρας. Η επίτευξη αυτών των στόχων υποστηρίζεται από ένα σύνολο δράσεων και παρεμβάσεων σε ένα μεγάλο φάσμα πολιτικών που περιλαμβάνουν το φορολογικό και ασφαλιστικό σύστημα, τη δημόσια διοίκηση και την αυτοδιοίκηση, τη δικαιοσύνη, την ανάπτυξη της κεφαλαιαγοράς, τη χωροταξία και τις χρήσεις γης, την εκπαίδευση και κατάρτιση, την υγεία, την αγορά εργασίας, την κοινωνική πρόνοια, τον εκσυγχρονισμό του συστήματος υλοποίησης δημόσιων έργων, την πράσινη ανάπτυξη, τα δίκτυα μεταφορών, τη μεταποίηση, τον τουρισμό, τις μικρές επιχειρήσεις, καθώς και την ενίσχυση της έρευνας και καινοτομίας.

Η υλοποίηση της αναπτυξιακής στρατηγικής της χώρας βασίζεται σε σημαντικό βαθμό σε τέσσερα μεγάλα προγράμματα χρηματοδότησης τα οποία διαθέτουν εθνικούς και Ευρωπαϊκούς πόρους: το ΕΣΠΑ 2021-27 (το οποίο αποτελεί τον βραχίονα της Πολιτικής Συνοχής στην Ελλάδα), το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2021-27, το Ταμείο Ανάκαμψης και το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης 2021-25. Σε αυτά θα μπορούσε να προστεθεί και το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, το οποίο όμως διαθέτει πόρους μόνο στις περιοχές που υφίστανται το κόστος της απολιγνιτοποίησης και τα νησιά του Αιγαίου. Αν και το κάθε πρόγραμμα χρηματοδοτείται από διαφορετικά Ταμεία και διαθέτει τους δικούς του στόχους, προτεραιότητες και κατανομές των πόρων σε άξονες δράσης, στο σύνολό τους υποστηρίζουν την αναπτυξιακή στρατηγική της χώρας. Οι πόροι τους οποίους διαθέτουν συνολικά είναι ιδιαίτερα σημαντικοί και η επίδρασή τους στην οικονομία και την κοινωνία θα εξαρτηθούν σε μεγάλο βαθμό από την ταχύτητα υλοποίησης και τις συνέργειες και συμπληρωματικότητες μεταξύ των προγραμμάτων στο εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

Το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας που αφορά τους πόρους του Ταμείου Ανάκαμψης αποτελείται από τέσσερις πυλώνες: (1) Πράσινη Μετάβαση, (2) Ψηφιακή Μετάβαση, (3) Απασχόληση, δεξιότητες και κοινωνική συνοχή (υγεία, παιδεία, κοινωνική προστασία), (4) Ιδιωτικές επενδύσεις και οικονομικός και θεσμικός μετασχηματισμός. Η συνολική προβλεπόμενη χρηματοδότηση για την Ελλάδα είναι 31,1 δις ευρώ τα οποία κατανέμονται σε 17,8 δις. ευρώ επιδοτήσεις και 12,7 δις ευρώ δάνεια. Η συνολική μόχλευση

⁴ <https://government.gov.gr/schedio-anaptixis-gia-tin-elliniki-ikonomia/>

αναμένεται να ανέλθει σε 59,8 δις ευρώ. Όπως φαίνεται και οι στόχοι του Προγράμματος για το Ταμείο Ανάκαμψης ταιριάζουν με τους στόχους της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας που είναι και η βασική στρατηγική επιλογή στη Ευρωπαϊκή κλίμακα. Το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας δεν έχει περιφερειακή κατανομή των διαθέσιμων πόρων.

Το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης (ΕΠΑ) έχει παρόμοιους στόχους και καλύπτει τις χρηματοδοτήσεις που θα δοθούν από το Εθνικό σκέλος του ΠΔΕ. Οι αναπτυξιακοί στόχοι του ΕΠΑ αναπτύσσονται σε πέντε πυλώνες: Έξυπνη Ανάπτυξη, Πράσινη Ανάπτυξη, Κοινωνική Ανάπτυξη, Ανάπτυξη Υποδομών και Εξωστρέφεια. Οι πόροι του ΕΠΑ για την περίοδο 2021-2025 ανέρχονται σε 10 δις ευρώ και κατανέμονται τόσο σε Τομεακές δράσεις των Υπουργείων όσο και στις Περιφέρειες. Στην Θεσσαλία για το Περιφερειακό πρόγραμμα κατανέμονται 185 εκ ευρώ.

Το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης καλύπτει την εφαρμογή της ΚΑΠ στην Ελλάδα. Το πρόγραμμα βρίσκεται σε φάση διαμόρφωσης.

4.2 Στόχοι της Πολιτική Συνοχής 2021-2027 και διαθέσιμοι πόροι

Η ΕΕ την περίοδο 2021-2027 επιδιώκει την επίτευξη πέντε κύριων στόχων πολιτικής: (α) μια *Εξυπνότερη* Ευρώπη, (β) μια *Πιο Πράσινη* Ευρώπη, (γ) μια *Πιο Συνδεδεμένη* Ευρώπη, (δ) μια *Πιο Κοινωνική* Ευρώπη, και (ε) μια Ευρώπη *Πιο Κοντά στους πολίτες*. Για την επίτευξη αυτών των στόχων διατίθενται 330 δις. ευρώ (σε τιμές 2018) στα 27 κράτη μέλη της ΕΕ.

Το ποσό που διατίθεται από την ΕΕ για την Ελλάδα στα πλαίσια του ΕΣΠΑ 2021-27 ανέρχεται σε 19.165.227.729 ευρώ, και εάν σε αυτό προστεθούν οι πόροι του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης (ΤΔΜ) και του Ταμείου Αλιείας (ΕΤΘΑΥ), το ποσό ανέρχεται σε 20.904.033.167 ευρώ. Με την προσθήκη της εθνικής συμμετοχής, το ποσό ανέρχεται σε 24.105.137.898 ευρώ και μαζί με το ΤΔΜ και το ΕΤΘΑΥ σε 26.189.007.974 ευρώ.

ΣΠ1. Μια πιο ανταγωνιστική και εξυπνότερη Ευρώπη μέσω της προώθησης του καινοτόμου και έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού και της περιφερειακής συνδεσιμότητας ΤΠΕ

Κύριες επιλογές πολιτικής είναι οι εξής: i) Ενδυνάμωση του οικοσυστήματος έρευνας και καινοτομίας με βάση τις προτεραιότητες της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης και των μηχανισμών διάχυσης και υποστήριξης της καινοτομίας σε όλο το εύρος των απαιτούμενων δραστηριοτήτων – ενίσχυση συμπράξεων ερευνητικών φορέων και επιχειρήσεων, ii) Ενίσχυση της καινοτόμου επιχειρηματικότητας και της επιχειρηματικής καινοτομίας με την παροχή κινήτρων για αξιοποίηση ερευνητικών αποτελεσμάτων και νέων ιδεών από υφιστάμενες και νεοφυείς επιχειρήσεις και την υποστήριξη της ανάπτυξης/υιοθέτησης μίας ευρύτερης άποψης για την καινοτομία από όλους τους κλάδους της οικονομίας (π.χ. στον τουρισμό και τον πολιτισμό), iii) Ενίσχυση παραγωγικών επενδύσεων με έμφαση στον ψηφιακό μετασχηματισμό (Industry 4.0) και σε φιλικές προς το περιβάλλον διαδικασίες και προϊόντα, iv) Δημιουργία υποδομών και μηχανισμών στήριξης της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας (π.χ. Innovation Agency), v) Στρατηγική επένδυση στο τουριστικό οικοσύστημα με βάση την εθνική και τις συμπληρωματικές περιφερειακές στρατηγικές για τον τουρισμό, vi) Μέτρα για την αύξηση του μέσου μεγέθους των ελληνικών επιχειρήσεων, προώθηση συνεργασιών μεταξύ ΜμΕ (π.χ. με δημιουργία clusters) ή/και με μεγαλύτερες επιχειρήσεις με στόχο τη διευκόλυνση της πρόσβασής τους σε παγκόσμιες αγορές και αλυσίδες αξίας (διεθνοποίηση), vii) Ενίσχυση της συνδεσιμότητας με ευρυζωνική πρόσβαση υψηλών ταχυτήτων, viii) Ψηφιακός μετασχηματισμός του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και επέκταση των ψηφιακών υπηρεσιών προς τους πολίτες και τις επιχειρήσεις με

επαναχρησιμοποίηση των υπαρχόντων εργαλείων της ΕΕ και την υιοθέτηση βέλτιστων πρακτικών σε όλα τα στάδια υλοποίησης, ix) Προσαρμογή των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού στο πλαίσιο των κατευθύνσεων της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης, της στήριξης της επιχειρηματικής καινοτομίας, της βιομηχανικής μετάβασης, της υποστήριξης του ψηφιακού μετασχηματισμού και της κυκλικής οικονομίας.

ΣΠ2. Μια πιο πράσινη και ανθεκτική Ευρώπη με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα προς μια οικονομία μηδενικών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, μέσω της προώθησης της δίκαιης μετάβασης σε καθαρές μορφές ενέργειας, των πράσινων και γαλάζιων επενδύσεων, της κυκλικής οικονομίας, του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής και της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, της πρόληψης και της διαχείρισης των κινδύνων, και της βιώσιμης αστικής κινητικότητας

Οι κύριες επιλογές πολιτικής στον τομέα της ενέργειας αφορούν στη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης σε όλους τους τομείς, στην προώθηση της αυτονομίας με χρήση των ΑΠΕ για αυτοπαραγωγή και συστημάτων αποθήκευσης, στη χρήση ΑΠΕ για θέρμανση/ψύξη, στην μετάβαση των νησιών σε καθαρές μορφές ενέργειας, την ενίσχυση διασυνοριακών έργων διασύνδεσης, στην αναβάθμιση δικτύων μεταφοράς και διανομής, στην ανάπτυξη κέντρων ενεργειακού ελέγχου και «έξυπνων» ενεργειακών συστημάτων και αποθήκευση σε τοπικό επίπεδο, στην προώθηση πρακτικών αλιείας χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα.

Η πρόληψη, η ετοιμότητα και η αντιμετώπιση κινδύνων και η ενίσχυση της ανθεκτικότητας σε καταστροφές, με βάση την ιεράρχηση και τις προτεραιότητες που θέτουν η Εθνική Στρατηγική Διαχείρισης Κινδύνων, η Εθνική Στρατηγική Προσαρμογής στην Κλιματική Αλλαγή, η Στρατηγική για τα Δάση και άλλα σχέδια διαχείρισης κινδύνων (action plans) αποτελούν βασικές επιλογές πολιτικής.

Έμφαση θα δοθεί στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας, στη διατήρηση και ανθεκτικότητα των οικοσυστημάτων και των υπηρεσιών τους. Η αξιολόγηση και χαρτογράφηση των κινδύνων σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο αποτελεί σημαντικό εργαλείο πρόληψης και διαχείρισής τους. Επιπλέον, η αναβάθμιση της ικανότητας εκτίμησης και αξιολόγησης των κινδύνων, η βελτίωση της ετοιμότητας και άμεσης απόκρισης σε καταστροφές και η βελτίωση της διασυνοριακής συνεργασίας για την αντιμετώπιση κινδύνων και απειλών συνιστούν αποτελεσματικά εργαλεία διαχείρισής τους.

Επίσης, η υιοθέτηση της κυκλικής οικονομίας καθώς και της Βιώσιμης Γαλάζιας Οικονομίας από επιχειρήσεις και τους πολίτες θα οδηγήσει σε αποδοτικότερη διαχείριση πόρων και μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος. Προτεραιότητα αποτελούν η προώθηση όλων των μορφών της βιοοικονομίας, των υπηρεσιών χρήσης αντί της προμήθειας προϊόντων και των κυκλικών επιχειρηματικών μοντέλων καινοτομίας.

Ακόμη, η συμμόρφωση με το κεκτημένο της ΕΕ σε ότι αφορά την διαχείριση των αποβλήτων, των λυμάτων και των φυσικών πόρων είναι σημαντικό μέρος της στρατηγικής για το περιβάλλον, όπως και η προώθηση καθαρών μεταφορών στα αστικά κέντρα και της πολυτροπικής κινητικότητας.

ΣΠ3. Μια πιο διασυνδεδεμένη Ευρώπη μέσω της ενίσχυσης της κινητικότητας

Στοχεύοντας στην ανάπτυξη πράσινων μεταφορών και τη διασφάλιση ασφαλούς, ομαλής και οικονομικά αποτελεσματικής λειτουργίας του τομέα μεταφορών ενισχύεται η

ανάπτυξη προσβάσιμων, υψηλής ποιότητας, πολυτροπικών, ανθεκτικών στην κλιματική αλλαγή, έξυπνων και βιώσιμων υποδομών και συστημάτων μεταφορών και εφοδιαστικής, λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για Βιώσιμη και Έξυπνη Κινητικότητα (Sustainable and Smart Mobility Strategy SSMS). Βασική προϋπόθεση είναι η ανάπτυξη ευφυών συστημάτων μεταφορών (ITS) τόσο σε ολόκληρο το δίκτυο, όσο και σε αστικές περιοχές.

ΣΠ4. Μια πιο κοινωνική και χωρίς αποκλεισμούς Ευρώπη μέσω της υλοποίησης του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων

Κεντρική επιδίωξη των παρεμβάσεων στον ΣΠ4 είναι μια πιο κοινωνική Ελλάδα μέσω της επένδυσης στο ανθρώπινο δυναμικό και της διασφάλισης ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες και αγαθά σύμφωνα με τις αρχές του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων.

ΣΠ5. Μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες της μέσω της προώθησης της βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης όλων των εδαφικών τύπων και των τοπικών πρωτοβουλιών

Οι ολοκληρωμένες χωρικές στρατηγικές με την αξιοποίηση των χωρικών εργαλείων Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων (ΟΧΕ) και ΤΑΠΤοΚ θα εφαρμοστούν σε περιοχές που θα πληρούν κατ' ελάχιστο τα κριτήρια που θα προσδιοριστούν από τις εθνικές αρχές και θα αναφερθούν στα Προγράμματα. Για τις Πολιτικές Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (που είναι μέρος του ΣΠ5) πρέπει να κατανεμηθεί κατ' ελάχιστον το 8% του ΕΤΠΑ.

Ειδικός Στόχος για το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης

Η δίκαιη αναπτυξιακή μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών, βασίζεται, κατ' εφαρμογή σχετικού σχεδίου δράσης, σε πέντε πυλώνες: καθαρή ενέργεια, έξυπνη αγροτική παραγωγή, βιώσιμος τουρισμός, βιοτεχνία – βιομηχανία – εμπόριο και τεχνολογία – εκπαίδευση. Οι προγραμματιζόμενες δράσεις και επενδύσεις θα είναι σε συμφωνία με τα Εδαφικά Σχέδια Μετάβασης, τα οποία θα παρέχουν λεπτομερή στοιχεία για τις ανάγκες οικονομικής διαφοροποίησης, απόκτησης νέων δεξιοτήτων και περιβαλλοντικής αποκατάστασης. Το παρόν δεν αφορά την Θεσσαλία.

4.3 Η αρχιτεκτονική του ΕΣΠΑ 21-27 και τα Επιχειρησιακά Προγράμματα

Η Πολιτική Συνοχής στη νέα Προγραμματική Περίοδο θα υλοποιηθεί από 8 Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΤΕΠ), το πρόγραμμα Δίκαιης Μετάβασης που αφορά τις Περιφέρειες που επηρεάζονται από την ενεργειακή μετάβαση και 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ), τα οποία θα διαχειριστούν τους πόρους του ΕΣΠΑ σύμφωνα με την κατανομή που παρουσιάζεται στον Πίνακα 2.

Πίνακας 1 Κατανομή Πόρων στα Επιχειρησιακά Προγράμματα του ΕΣΠΑ 2021-2027

Τίτλος	Ταμείο	Κατηγορία περιφερειών	Συνεισφορά ΕΕ	Εθνική συνεισφορά	Σύνολο
Αναγωνιστικότητα-Επιχειρηματικότητα-Καινοτομία	ΕΤΠΑ	Μετάβασης	441.962.802	294.641.868	736.604.670
		ΛΑΠ	2.215.814.087	391.026.015	2.606.840.102
	ΕΚΤ+	Μετάβασης	69.719.935	46.479.957	116.199.892
		ΛΑΠ	361.624.668	63.816.118	425.440.786
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση	ΕΚΤ+	Μετάβασης	510.805.709	340.537.139	851.342.848
		ΛΑΠ	2.813.713.652	496.537.703	3.310.251.355
	ΕΤΠΑ	Μετάβασης	101.576.159	67.717.439	169.293.598

Ψηφιακός Μετασχηματισμός	ΕΚΤ+	ΛΑΠ	559.520.419	98.738.897	658.259.316
		Μετάβασης	14.170.826	9.447.217	23.618.043
		ΛΑΠ	78.058.345	13.775.002	91.833.347
Περιβάλλον-Ενέργεια- Κλιματική Αλλαγή	ΕΤΠΑ	Μετάβασης	210.736.662	140.491.108	351.227.770
		ΛΑΠ	1.160.818.317	204.850.291	1.365.668.608
	ΤΣ		1.606.457.300	283.492.465	1.889.949.765
Υποδομές Μεταφορών	ΕΤΠΑ	Μετάβασης	86.764.974	57.843.316	144.608.290
		ΛΑΠ	477.934.737	84.341.424	562.276.161
	ΤΣ		1.289.625.810	227.581.025	1.517.206.835
Πολιτική Προστασία	ΕΤΠΑ	Μετάβασης	87.608.645	58.405.763	146.014.408
		ΛΑΠ	482.582.001	85.161.530	567.743.531
Τεχνική Βοήθεια	ΕΤΠΑ	Μετάβασης	35.729.837	23.819.891	59.549.728
		ΛΑΠ	196.813.646	34.731.820	231.545.466
	ΕΚΤ+	Μετάβασης	20.887.188	13.924.792	34.811.980
		ΛΑΠ	115.054.632	20.303.759	135.358.391
ΤΣ		36.659.280	6.469.285	43.128.565	
Ανατολική Μακεδονία Θράκη	ΕΤΠΑ	ΛΑΠ	402.497.728	71.029.011	473.526.739
		ΕΚΤ+	ΛΑΠ	140.736.289	24.835.816
Κεντρική Μακεδονία	ΕΤΠΑ	ΛΑΠ	906.961.547	160.052.038	1.067.013.585
		ΕΚΤ+	ΛΑΠ	317.125.773	55.963.372
Θεσσαλία	ΕΤΠΑ	ΛΑΠ	348.831.364	61.558.476	410.389.840
		ΕΚΤ+	ΛΑΠ	121.971.450	21.524.374
Ηπειρος	ΕΤΠΑ	ΛΑΠ	268.331.820	47.352.674	315.684.494
		ΕΚΤ+	ΛΑΠ	93.824.193	16.557.211
Δυτική Ελλάδα	ΕΤΠΑ	ΛΑΠ	395.789.433	69.845.194	465.634.627
		ΕΚΤ+	ΛΑΠ	138.390.685	24.421.886
Δυτική Μακεδονία	ΕΤΠΑ	ΛΑΠ	248.206.933	43.801.223	292.008.156
		ΕΚΤ+	ΛΑΠ	86.787.378	15.315.420
Στερεά Ελλάδα	ΕΤΠΑ	ΛΑΠ	268.331.820	47.352.674	315.684.494
		ΕΚΤ+	ΛΑΠ	93.824.193	16.557.211
Πελοπόννησος	ΕΤΠΑ	ΛΑΠ	258.269.377	45.576.949	303.846.326
		ΕΚΤ+	ΛΑΠ	90.305.786	15.936.315
Ιόνια Νησιά	ΕΤΠΑ	ΛΑΠ	181.123.976	31.963.055	213.087.031
		ΕΚΤ+	ΛΑΠ	63.331.330	11.176.117
Βόρειο Αιγαίο	ΕΤΠΑ	ΛΑΠ	275.127.013	48.551.826	323.678.839
		ΕΚΤ+	ΛΑΠ	59.789.473	10.551.083
Κρήτη	ΕΤΠΑ	ΛΑΠ	355.539.659	62.742.293	418.281.952
		ΕΚΤ+	ΛΑΠ	124.317.055	21.938.304
Αττική	ΕΤΠΑ	Μετάβασης	599.388.217	599.388.217	1.198.776.434
		ΕΚΤ+	Μετάβασης	209.109.531	209.109.531
Νότιο Αιγαίο	ΕΤΠΑ	Μετάβασης	105.774.393	105.774.393	211.548.786
		ΕΚΤ+	Μετάβασης	36.901.682	36.901.682
ΤΔΜ	ΤΔΜ	Άρθρο 3, ΤΔΜ	908.526.240	171.798.748	1.080.324.988
		Άρθρο 4 ΤΔΜ	466.533.172	82.329.383	548.862.555
Σύνολο	ΕΤΠΑ, ΤΣ, ΤΔΜ, ΕΚΤ+		20.540.287.141	5.194.038.300	25.734.325.441
Αλιείας, Θάλασσάς και Υδατοκαλλιέργειών	ΕΤΘΑΥ		363.746.026	90.936.507	454.682.533

Πηγή: Σχέδιο ΕΣΠΑ Επίσημη Υποβολή

*ΛΑΠ: Λιγότερο Ανεπτυγμένες Περιφέρειες

4.4 Θεματική Συγκέντρωση για τα Προγράμματα της Περιόδου 2021-2027

Η θεματική συγκέντρωση των πόρων στις επιμέρους κατηγορίες ενδιαφέροντος δύναται να υπολογιστεί είτε σε επίπεδο χώρας είτε σε επίπεδο κατηγορίας Περιφερειών. Για την Ελλάδα που έχει κατά κεφαλή ΑΕΕ κάτω από 75%, η θεματική συγκέντρωση υπολογίζεται σε επίπεδο χώρας και ισχύουν τα παρακάτω:

Για το ΕΤΠΑ:

- Τουλάχιστον το 25% των πόρων του ΕΤΠΑ να διατεθεί στο Στόχο Πολιτικής 1 και

- Τουλάχιστον το 30% των πόρων του ΕΤΠΑ να διατεθεί στο Στόχο Πολιτικής 2. Στην περίπτωση που οι πόροι του Ταμείου Συνοχής που αφορούν το περιβάλλον είναι πάνω από το 50%, τότε οι πόροι που αντιστοιχούν στο πάνω από το 50% μπορούν να προσμετρηθούν για την επίτευξη του στόχου του 30% του ΕΤΠΑ για τον Στόχο Πολιτικής 2.
- Επιπλέον, το 8% των πόρων του ΕΤΠΑ θα διατεθεί για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη.

Για το ΕΚΤ+:

- Τουλάχιστον το 25% των συνολικών πόρων του ΕΚΤ+ θα διατεθούν στο πλαίσιο της επιμερισμένης διαχείρισης για τους ειδικούς στόχους της πολιτικής κοινωνικής ένταξης, όπως ορίζονται στο Άρθρο 4, Παράγραφος 1, σημεία vii έως xi του Κανονισμού ΕΚΤ+ συμπεριλαμβανομένης της προώθησης της κοινωνικοοικονομικής ένταξης υπηκόων τρίτων χωρών.
- Τουλάχιστον το 2% των συνολικών πόρων του ΕΚΤ+ στο πλαίσιο της επιμερισμένης διαχείρισης για τον ειδικό στόχο της αντιμετώπισης της υλικής στέρξης, όπως ορίζεται στο Άρθρο 4, Παράγραφος 1, σημείο xi. Του κανονισμού ΕΚΤ+.
- Τουλάχιστον το 10% για τη στήριξη της απασχόλησης των νέων στα Κράτη Μέλη με ποσοστό νέων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης (ΕΕΑΚ), όπως στην Ελλάδα, μεγαλύτερο από τον μέσο όρο της Ένωσης το 2019.

5. Ο Σχεδιασμός του Προγράμματος «Θεσσαλία 2021 – 2027»

5.1 Προτεραιότητες αναπτυξιακής πολιτικής με βάση τη μελέτη του ΟΟΣΑ

Στο πλαίσιο της μελέτης του ΟΟΣΑ για την περιφερειακή πολιτική στην Ελλάδα οι σημαντικότερες κατευθύνσεις πολιτικής είναι κατά σειρά οι εξής:

1. Υποστήριξη του μετασχηματισμού και της διαφοροποίησης του πρωτογενή τομέα προς την κατεύθυνση ποιοτικών και οργανικών προϊόντων, και ανάπτυξη ενός νέου αγροδιατροφικού τομέα που εξάγει σε εξειδικευμένες και ακριβές αγορές.
2. Ανάπτυξη νεοφυών επιχειρήσεων στους τομείς της πληροφορικής/τηλεπικοινωνιών, βιοτροφίμων, βιο-υγείας, αγροτεχνολογίας, κοινωνικής οικονομίας, κυκλικής οικονομίας ή άλλων κλάδων αιχμής, με την υποστήριξη και συνεργασία Ερευνητικών Εργαστηρίων, Θερμοκοιτίδων και Κέντρων Επιχειρηματικότητας και Καινοτομίας.
3. Ανάπτυξη μιας ισχυρής επιστημονικής βάσης (Πανεπιστήμια, Ερευνητικά Κέντρα) που θα υποστηρίζει βασικούς οικονομικούς κλάδους να γίνουν καινοτόμοι και ανταγωνιστικοί και να προσελκύσουν υψηλής ποιότητας ανθρώπινο δυναμικό στην περιφέρεια.
4. Ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού (γαστρονομικού, αγροτουρισμού, υγείας, κρουαζιέρας, χειμερινού, εμπειριών, κλπ), επέκταση τουριστικής περιόδου και σύνδεση με την τοπική γεωργία, διατροφή, επιστημονική βάση, πολιτισμό και βιοτεχνία.
5. Στήριξη της ανάπτυξης νέων βιομηχανικών κλάδων τους οποίους η περιφέρεια μπορεί να αναπτύξει συγκριτικό πλεονέκτημα βασισμένο σε ένα σχέδιο ανάπτυξης που επιδιώκει τη διαφοροποίηση της παραγωγικής βάσης μέσω στοχευμένων και συντονισμένων πολιτικών στο τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.
6. Μετασχηματισμός της τοπικής και περιφερειακής διοίκησης σε ένα αποτελεσματικό μηχανισμό υποστήριξης οικονομικών δραστηριοτήτων και νέων επενδύσεων στην περιφέρεια με την εκπόνηση κατάλληλων αναπτυξιακών, χωροταξικών και

πολεοδομικών σχεδίων και τη διαμόρφωση κατάλληλων πολιτικών αδειοδότησης επενδύσεων.

7. Προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής, αρχιτεκτονικής και ιστορικής κληρονομιάς, βελτίωση των τοπικών ποιοτικών χαρακτηριστικών και υπηρεσιών και ανάδειξη της ποιότητας ζωής σε ισχυρό πλεονέκτημα που θα προσελκύσει νέους κατοίκους στην περιφέρεια.
8. Ανάπτυξη αλυσίδων αξίας με ισχυρές τοπικές σχέσεις εισροών-εκροών σε κλάδους συγκριτικού πλεονεκτήματος με στόχο τη συγκράτηση σε τοπικό επίπεδο μεγαλύτερο μέρος της παραγόμενης προστιθέμενης αξίας εξαγωγικών προϊόντων και υπηρεσιών.

Οι κατευθύνσεις πολιτικής που προκρίνονται με βάση τα ανωτέρω, έχουν ως κεντρικό στόχο την ανασυγκρότηση του παραγωγικού συστήματος και ειδικά των εμπορεύσιμων (tradable) κλάδων αιχμής της οικονομίας της Θεσσαλίας και στους τρεις τομείς παραγωγής, την ενίσχυση της επιστημονικής βάσης της περιφέρειας και τη σύνδεση της με την παραγωγή και την καινοτομία, την προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής και την ανάδειξη της περιφερειακής διοίκησης σε ένα αποτελεσματικό μηχανισμό στήριξης της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Ως σημαντικότερη αναπτυξιακή προτεραιότητα προκύπτει η ενίσχυση του παραγωγικού συστήματος και ακολουθούν η στήριξη του ανθρώπινου δυναμικού και η ανάπτυξη των υποδομών. Η αποτύπωση αυτή, τόσο στη Θεσσαλία, όσο και στις άλλες περιφέρειες της Χώρας, οι οποίες έχουν ως επί το πλείστον αντίστοιχες ιεραρχήσεις, κρίνεται ότι αναδεικνύει για πρώτη φορά τη στήριξη της επιχειρηματικότητας και της παραγωγής ως σημαντικότερη προτεραιότητα από τις υποδομές για δύο σημαντικούς λόγους: πρώτον, γιατί η οικονομική κρίση, η ανεργία και η φυγή των νέων ανέδειξε για πρώτη φορά την πρωταρχική σημασία αυτών των πολιτικών και δεύτερον, γιατί μετά από τρεις δεκαετίες και πέντε συνεχή Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης στην Ελλάδα (και τη Θεσσαλία), ένα σημαντικό μέρος των υποδομών έχει πλέον ολοκληρωθεί.

5.2 Η διαμόρφωση της αναπτυξιακής στρατηγικής της Θεσσαλίας στη νέα περίοδο

Η επιτυχία της αναπτυξιακής στρατηγικής στην περίοδο 2021-27 θα εξαρτηθεί από τις επιλογές που θα γίνουν, τη γνώση η οποία αποκτήθηκε από την περίοδο της κρίσης, την εμπειρία από την μέχρι τώρα υλοποίηση και προσαρμογή της Πολιτικής Συνοχής στο εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και τα χαρακτηριστικά του αναπτυξιακού μοντέλου που θα υιοθετηθεί. Τα κρίσιμα ερωτήματα για την επόμενη περίοδο είναι τι στρατηγική, στόχους και πολιτικές θα επιλέξουμε στο διεθνοποιημένο οικονομικό περιβάλλον, τι περιορισμούς και προϋποθέσεις αντιμετωπίζουμε, με ποια μέσα θα προσελκύσουμε επενδύσεις, πώς θα ενισχύσουμε την ανταγωνιστικότητα, καινοτομία και ανθεκτικότητα του παραγωγικού δυναμικού, τι σύστημα διακυβέρνησης θα εξυπηρετεί καλύτερα την αναπτυξιακή πολιτική, πώς μπορούμε να ενισχύσουμε την ενδογενή ανάπτυξη και πώς μπορεί να συμβάλει η επιστημονική βάση της περιφέρειας στο νέο μοντέλο ανάπτυξης.

Η αναπτυξιακή στρατηγική της περιφέρειας στην επόμενη περίοδο προϋποθέτει ένα λειτουργικό και αποτελεσματικό σύστημα διακυβέρνησης και ένα απλοποιημένο θεσμικό πλαίσιο στην υπηρεσία της παραγωγής και της απασχόλησης.

Με δεδομένες τις ανάγκες της οικονομίας και τις προτεραιότητες που θέτει η μελέτη του ΟΟΣΑ για τη Θεσσαλία, η αναπτυξιακή στρατηγική για την επόμενη προγραμματική περίοδο

έχει ως κύριο στόχο την ενίσχυση του παραγωγικού συστήματος. Επιδιώκει την ανάδειξη ενός παραγωγικού μοντέλου στο οποίο θα έχουν σημαντική θέση η ποιότητα, η διαφοροποίηση, η πιστοποίηση, το branding, η κλίμακα, οι συνέργειες, η εξωστρέφεια, η δικτύωση του τοπικού με το διεθνές και όπου το επιστημονικό κεφάλαιο και η κοινωνία της γνώσης θα αλληλοεπιδρούν με το παραγωγικό κεφάλαιο και θα παράγουν καινοτόμες ιδέες, υπηρεσίες και προϊόντα στην υπηρεσία της ανάπτυξης και της απασχόλησης.

Η αναπτυξιακή στρατηγική έχει επίσης ως στόχο την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς, την ενίσχυση της συνδεσιμότητας και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων χωρίς αποκλεισμούς στα πλαίσια ενός χωρικά ισόρροπου μοντέλου ανάπτυξης με πολιτικές οι οποίες αντλούν από την τοπικά συσσωρευμένη γνώση των πόλεων, της υπαίθρου, των ορεινών, νησιωτικών και απομακρυσμένων περιοχών, και ασκούνται όσο το δυνατόν πιο κοντά στους πολίτες σύμφωνα με τις αρχές της επικουρικότητας και της εδαφικότητας για την ανάδειξη των μοναδικών χαρακτηριστικών της περιφέρειας.

Η επίτευξη των στόχων της αναπτυξιακής στρατηγική θα υποστηριχθεί με τον κατάλληλο συνδυασμό των δράσεων και πόρων του Προγράμματος «Θεσσαλία 2021-2027», των Τομεακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΤΕΠ) του ΕΣΠΑ, αλλά και των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης (ΤΑ), του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) και του Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης (ΕΠΑ) 2021-25. Αν και οι συνέργειες με τα ΤΕΠ, και σε κάποιο βαθμό με το ΠΑΑ, αποτελούν συστατικό στοιχείο του σχεδιασμού των Περιφερειακών Προγραμμάτων του ΕΣΠΑ και προϋπόθεση για τη διαμόρφωση ενός αποτελεσματικού Προγράμματος, οι συνέργειες με τα υπόλοιπα μέσα πολιτικής είναι σε μικρότερο βαθμό θεσμοθετημένες και θα προκύψουν εκ των πραγμάτων με την πρόοδο του σχεδιασμού. Για το ΤΑ μέχρι στιγμής δεν είναι γνωστή χωρική ή εν γένει κατανομή των δράσεων και των πόρων του.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι για πρώτη φορά είναι διαθέσιμοι τόσο σημαντικοί πόροι για την ενίσχυση της Ελληνικής οικονομίας και της Θεσσαλίας και μάλιστα αυτή η εξέλιξη συνυπάρχει με μια αλλαγή, τόσο στο επίπεδο της Πολιτικής Συνοχής της ΕΕ, όσο και στο επίπεδο της μακροοικονομικής πολιτικής, με τη χαλάρωση των όρων του Συμφώνου Σταθερότητας και την έκδοση για πρώτη φορά ευρωομολόγων από την ΕΕ. Μένει να διαπιστωθεί αν αυτή η τάση θα έχει ένα πιο μόνιμο αποτύπωμα στις Ευρωπαϊκές πολιτικές μετά το τέλος της πανδημίας, αλλά σε κάθε περίπτωση στην τρέχουσα περίοδο δημιουργεί τις προϋποθέσεις για σημαντικής κλίμακας αναπτυξιακές παρεμβάσεις στην οικονομία της Θεσσαλίας και της Χώρας.

Εκτιμάται ότι το σύνολο των πόρων από το ΕΣΠΑ, το ΕΠΑ, το ΤΑ και το ΠΑΑ που θα διατεθούν για αναπτυξιακές δράσεις στην Θεσσαλία ενδέχεται, με μέτριους υπολογισμούς, να ξεπεράσει τα 4 δισ. ευρώ. Το γεγονός της εισροής υψηλότατων πόρων στην Χώρα και την Θεσσαλία αποτελεί μια πολύ σημαντική ευκαιρία, αλλά ταυτόχρονα και μια πρόκληση για τους μηχανισμούς σχεδιασμού και υλοποίησης των προγραμμάτων, οι οποίοι θα πρέπει να αποκτήσουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα και ταχύτητα στην υλοποίηση και στην ανάδειξη των απαιτούμενων συνεργειών, και για τους φορείς που καλούνται να σχεδιάσουν και να υλοποιήσουν όλα τα έργα. Η έγκαιρη οριστικοποίηση επιλογής των κριτηρίων διαχωρισμού ανάμεσα στις δράσεις των ΠΕΠ, των ΤΕΠ, του ΠΑΑ και πιθανόν του ΤΑ θα συμβάλει στην αξιοποίηση των πόρων με τον πλέον κατάλληλο τρόπο στα πλαίσια της αρχής της εδαφικής προσέγγισης και της συμπληρωματικότητας.

Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι ο προγραμματισμός του Προγράμματος «Θεσσαλία 2021-2027», όπως και όλων των Προγραμμάτων έχει γίνει σε σημαντικό βαθμό από το Υπουργείο Ανάπτυξης, καθώς οι πόροι του είναι κατανομημένοι ήδη σε Στόχους Πολιτικής (ΣΠ) και Ταμεία, περιορίζοντας εν μέρει το βαθμό ευελιξίας και προσαρμογής του σχεδιασμού στις τοπικές ανάγκες.

Αν και οι συνολικοί πόροι οι οποίοι θα διατεθούν στη Θεσσαλία είναι πιθανόν να βρίσκονται σε αντιστοιχία με τις προτεραιότητες που έχουν καταγραφεί από τη διαβούλευση με τους κοινωνικούς εταίρους στη μελέτη του ΟΟΣΑ, η κατανομή των πόρων του Προγράμματος στους Στόχους Πολιτικής δεν ικανοποιεί ακριβώς αυτή τη συνθήκη. Για παράδειγμα, ο ΣΠ1 και οι δράσεις επιχειρηματικότητας και καινοτομίας διαθέτουν περιορισμένους πόρους για να υποστηρίξουν το εύρος και το βάθος των παρεμβάσεων που απαιτούνται για την υλοποίηση της Περιφερειακής Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης και κυρίως των δράσεων ενίσχυσης της ποιότητας, των τοπικών συνεργειών, των συσπειρώσεων και αλυσίδων αξίας, της σύνδεσης έρευνας-παραγωγής, της καινοτομίας και των ερευνητικών υποδομών. Αντίστοιχα, ο ΣΠ5 διαθέτει περιορισμένους πόρους για ΟΧΕ, οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα ολοκληρωμένο και πολύπλευρο εργαλείο τοπικής ανάπτυξης αν σχεδιαστούν έγκαιρα και σωστά. Με βάση τα παραπάνω, προκύπτει η ανάγκη ο σχεδιασμός του Προγράμματος να γίνει κατά κύριο λόγο ταυτόχρονα με το σχεδιασμό των Τομεακών Προγραμμάτων (ΤΕΠ), αλλά και το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης, έτσι ώστε τα επιμέρους Προγράμματα να λειτουργήσουν συμπληρωματικά και να καλύψουν από κοινού τις αναπτυξιακές ανάγκες της Θεσσαλίας.

Παρά τις όποιες επιμέρους δυσκολίες που παρουσιάζονται στα πλαίσια του πολυεπίπεδου σχεδιασμού, το Περιφερειακό Πρόγραμμα αποτελεί μια σημαντική ευκαιρία που θα πρέπει να αξιοποιηθεί με την επιλογή δράσεων οι οποίες θα έχουν ένα σημαντικό και διατηρήσιμο αποτύπωμα στην οικονομία, την κοινωνία, τις υποδομές και το περιβάλλον της Θεσσαλίας.

Κάποιες από αυτές έχουν καινοτόμο χαρακτήρα και θα υλοποιηθούν για πρώτη φορά, κάποιες αποτελούν συνέχεια υφιστάμενων πολιτικών και δράσεων που κρίθηκαν θετικά, κάποιες θα χρηματοδοτηθούν από Τομεακά Προγράμματα και κάποιες έχουν πιο εξειδικευμένο χαρακτήρα και θα υλοποιηθούν από το Πρόγραμμα «Θεσσαλία 2021-2027». Η εξειδίκευση αυτών των δράσεων για τη Θεσσαλία και πιθανά η προσθήκη νέων αποτελεί το αντικείμενο του αναπτυξιακού σχεδιασμού της επόμενης περιόδου. Η κατανομή της σχετικής χρηματοδότησης μεταξύ των Στόχων Πολιτικής παρουσιάζεται στον Πίνακα 3.

Πίνακας 2 Χρηματοδότηση ανά Στόχο Πολιτικής και Ταμείο για το Πρόγραμμα «Θεσσαλία 2021-2027»

Στόχοι Πολιτικής και Ταμεία	Θεσσαλία		
	Κοινωνική Συνδρομή	Εθνική Συμμετοχή	Δημόσια Δαπάνη
Σ.Π.1	59.785.706	10.550.419	70.336.125
ΕΤΠΑ	59.785.706	10.550.419	70.336.125
Σ.Π.2	95.043.943	16.772.461	111.816.404
ΕΤΠΑ	95.043.943	16.772.461	111.816.404
Σ.Π.3	34.491.753	6.086.780	40.578.533
ΕΤΠΑ	34.491.753	6.086.780	40.578.533
Σ.Π.4	188.427.632	33.251.935	221.679.567
ΕΚΤ	119.444.125	21.078.375	140.522.500
ΕΤΠΑ	68.983.507	12.173.560	81.157.067
Σ.Π.5	84.313.174	14.878.795	99.191.969

ΕΤΠΑ	84.313.174	14.878.795	99.191.969
TB	8.740.606	1.542.460	10.283.066
TB ΕΚΤ	2.527.325	445.999	2.973.324
TB ΕΤΠΑ	6.213.281	1.096.461	7.309.742
<i>Σύνολο ΕΤΠΑ</i>	<i>348.831.364</i>	<i>61.558.476</i>	<i>410.389.840</i>
<i>Σύνολο ΕΚΤ</i>	<i>121.971.450</i>	<i>21.524.374</i>	<i>143.495.824</i>
Σύνολο	470.802.814	83.082.850	553.885.664

Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων

Με βάση τα παραπάνω, ο Στρατηγικός Στόχος του Προγράμματος «Θεσσαλία 2021-2027» είναι «Η Ενίσχυση της καινοτομίας και εξωστρέφειας του παραγωγικού συστήματος και η μετάβαση της οικονομίας σε ένα μοντέλο αειφόρου και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης με σύμμαχο τη φύση».

Στο πλαίσιο αυτής της στρατηγικής, το Πρόγραμμα «Θεσσαλία 2021-2027» θέτει ως Στρατηγικές προτεραιότητες:

- Την ανάπτυξη ενός σύγχρονου, εξωστρεφούς και καινοτόμου παραγωγικού συστήματος.
- Την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, τη μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος και την αντιμετώπιση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής.
- Την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και των κοινωνικών υποδομών.
- Την ενίσχυση των μεταφορικών υποδομών.
- Την περαιτέρω προστασία και ανάδειξη των πολιτιστικών και τουριστικών πόρων.
- Τη βιώσιμη ανάπτυξη των αστικών κέντρων.
- Την ενίσχυση της χωρικής συνοχής και της ενδογενούς ανάπτυξης.

Στην συνέχεια παρουσιάζονται ενδεικτικές δράσεις ανά Στόχο Πολιτικής (ΣΠ) και Ειδικό Στόχο (ΕΣ) λαμβάνοντας υπόψη και τον μέχρι σήμερα προτεινόμενο διαχωρισμό δράσεων μεταξύ Περιφερειακών και Τομεακών Προγραμμάτων στο υποβληθέν προς έγκριση ΕΣΠΑ. Στο πλαίσιο αυτό, για λόγους πληρότητας καταγράφεται ακολούθως το σύνολο των Ειδικών Στόχων, ανεξαρτήτως εάν περιλαμβάνουν δράσεις ή όχι. Επισημαίνεται ότι ο ΣΠ5 δύναται να περιλαμβάνει το σύνολο των Ειδικών Στόχων, σύμφωνα με τη στόχευση των Στρατηγικών που θα υλοποιηθούν.

ΣΠ1. Μια πιο ανταγωνιστική και έξυπνότερη Ευρώπη μέσω της προώθησης του καινοτόμου και έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού και της περιφερειακής συνδεσιμότητας ΤΠΕ

Ο ΣΠ1 επιδιώκει τη σύνδεση της έρευνας και της γνώσης με την παραγωγή, την ενίσχυση της καινοτομίας, της ποιότητας, της εξωστρέφειας, της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και των προϊόντων τους και του μετασχηματισμού του παραγωγικού συστήματος με τη χρήση σύγχρονων γνώσεων και τεχνολογιών.

ΕΣ i: Ανάπτυξη και ενίσχυση των δυνατοτήτων της έρευνας και της καινοτομίας και την αξιοποίηση των προηγμένων τεχνολογιών

- Συμπράξεις Επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στη Θεσσαλία με Ερευνητικούς φορείς, για την ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών που εντάσσονται στις προτεραιότητες της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης σε περιφερειακό επίπεδο.
- Ανάπτυξη και οργάνωση περιφερειακού μηχανισμού παρακολούθησης, υποστήριξης, ενημέρωσης και σύνδεσης επιχειρήσεων με ερευνητικούς φορείς, για την προώθηση της επιχειρηματικότητας και καινοτομίας στη Θεσσαλία.

- Ενίσχυση των ερευνητικών υποδομών και του εξοπλισμού δημόσιων φορέων Έρευνας που εδρεύουν στη Θεσσαλία, που δεν συμπεριλαμβάνονται στο σχετικό Πολυετές Σχέδιο, με επικέντρωση στους τομείς προτεραιότητας της RIS και στόχευση στην αναβάθμιση/ενίσχυση των προϊόντων/δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων της Θεσσαλίας.
- Δράσεις ενίσχυσης της καινοτόμου επιχειρηματικότητας

ΕΣ ii: Εκμετάλλευση των οφελών της ψηφιοποίησης για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις, τους ερευνητικούς οργανισμούς και τις δημόσιες αρχές:

- Ανάπτυξη ψηφιακής πλατφόρμας και ψηφιακών υπηρεσιών για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας στη Θεσσαλία.
- Ανάπτυξη ψηφιακής πλατφόρμας και ψηφιακών υπηρεσιών δημόσιων φορέων στη Θεσσαλία προς τους πολίτες.
- Πρόγραμμα ψηφιακής αναβάθμισης και εισαγωγής εργαλείων βελτίωσης της παραγωγικότητας, της ανταγωνιστικότητας και των καινοτόμων λύσεων ΤΠΕ στις επιχειρήσεις.
- Ανάπτυξη ψηφιακής πλατφόρμας και ψηφιακών υπηρεσιών ερευνητικών φορέων Θεσσαλίας προς επιχειρήσεις / δυνητικές επιχειρήσεις, με διάθεση ανοικτών δεδομένων αποτελεσμάτων έρευνας και υπηρεσιών.

ΕΣ iii: Ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των ΜΜΕ και τη δημιουργία θέσεων εργασίας στις ΜΜΕ, συμπεριλαμβανομένων των παραγωγικών επενδύσεων:

- Ενίσχυση ΜΜΕ με στόχευση στους τομείς της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης (RIS3) για την παραγωγή καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών, αύξηση εξαγωγών και δημιουργία θέσεων εργασίας, στοχεύοντας στους τομείς της νέας βιομηχανικής επανάστασης
- Ενίσχυση επιχειρήσεων για τη δημιουργία Clusters, κόμβων καινοτομίας και αλυσίδων αξίας με επικέντρωση στους τομείς προτεραιότητας της RIS.
- Δράση ενίσχυσης επιχειρήσεων για την ενσωμάτωση πράσινων και ωφέλιμων ενεργειακά υποδομών / εξοπλισμού.
- Προγράμματα ενίσχυσης και πιστοποίησης της ποιότητας των εισροών, των διαδικασιών και των εκροών των επιχειρήσεων. Εγκατάσταση συστημάτων ποιότητας.
- Ενίσχυση εξωστρέφειας επιχειρήσεων, μέσω δράσεων προβολής και δικτύωσης,
- Χρηματοδότηση κεφαλαίου κίνησης σε ΜΜΕ υπό τη μορφή επιχορηγήσεων, όπου είναι απολύτως απαραίτητη σαν προσωρινό μέτρο για την αντιμετώπιση έκτακτων ή ασυνήθιστων περιστάσεων που αναφέρονται στο άρθρο 20 του κανονισμού (ΕΕ) 2021/1060 και μετά από έγκριση της Επιτροπής.

ΕΣ iv: Ανάπτυξη δεξιοτήτων για την έξυπνη εξειδίκευση, τη βιομηχανική μετάβαση και την επιχειρηματικότητα

- Ανάπτυξη δεξιοτήτων επιχειρηματιών (Σχολεία Επιχειρηματικότητας), για την βιομηχανική μετάβαση (καινοτομία, πράσινη μετάβαση, ψηφιακό μετασχηματισμό, την εξωστρέφεια κ.α.).

- Δράσεις αναβάθμισης δεξιοτήτων εργαζομένων με έμφαση στις νέες τεχνολογίες.
- Δράσεις υποστήριξης της ικανότητας των αρμοδίων φορέων στο σχεδιασμό και υλοποίηση δράσεων έξυπνης εξειδίκευσης, βιομηχανικής μετάβασης και επιχειρηματικότητας, για την επίτευξη των στόχων του Προγράμματος.

ΕΣ ν: ενίσχυση της ψηφιακής συνδεσιμότητας

-

ΣΠ2. Μια πιο πράσινη και ανθεκτική Ευρώπη με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα προς μια οικονομία μηδενικών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, μέσω της προώθησης της δίκαιης μετάβασης σε καθαρές μορφές ενέργειας, των πράσινων και γαλάζιων επενδύσεων, της κυκλικής οικονομίας, του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής και της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, της πρόληψης και της διαχείρισης των κινδύνων, και της βιώσιμης αστικής κινητικότητας

Ο ΣΠ2 επιδιώκει τη μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος της οικονομίας της Θεσσαλίας, τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των κτιρίων, την προαγωγή των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, την λήψη μέτρων για την κλιματική αλλαγή και την πρόληψη κινδύνων, τη βιώσιμη διαχείριση του νερού, την προώθηση της κυκλικής οικονομίας και την προώθηση των πράσινων υποδομών για τη μείωση της αστικής ρύπανσης.

ΕΣ i: Προώθηση της ενεργειακής απόδοσης και μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου

- Ενεργειακή αναβάθμιση δημόσιων κτιρίων.

ΕΣ ii: Προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σύμφωνα με την οδηγία (ΕΕ) 2018/2001, συμπεριλαμβανομένων των κριτηρίων αειφορίας που καθορίζονται σε αυτή

- Ενσωμάτωση ΑΠΕ σε κτίρια, εγκαταστάσεις και τοπικές υποδομές δημόσιου τομέα.
- Προώθηση βιοκλιματικού σχεδιασμού δημοσίων κτιρίων και χώρων.

ΕΣ iii: Ανάπτυξη έξυπνων συστημάτων ενέργειας, δικτύων και συστημάτων αποθήκευσης εκτός του Διευρωπαϊκού Δικτύου Ενέργειας (ΔΕΔ-Ε)

-

ΕΣ iv: Προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και της πρόληψης του κινδύνου καταστροφών, και της ανθεκτικότητας, λαμβάνοντας υπόψη προσεγγίσεις που βασίζονται στο οικοσύστημα

- Αντιπλημμυρική προστασία με έργα τοπικής σημασίας, σύμφωνα με το Σχέδιο Διαχείρισης Κινδύνων Πλημμύρας.
- Δράσεις Σχεδίου Κλιματικής Αλλαγής Περιφέρειας Θεσσαλίας.
- Μελέτες ανθεκτικότητας δημοσίων υποδομών σε φυσικές καταστροφές (π.χ. σεισμό).
- Επεμβάσεις ενίσχυσης ανθεκτικότητας δημοσίων υποδομών σε φυσικές καταστροφές.
- Εξοπλισμοί πολιτικής προστασίας (σε συνέργεια με τις δράσεις του Προγράμματος «Πολιτική Προστασία»).
- Μέτρα για την αντιμετώπιση της διάβρωσης των ακτών με έργα τοπικής σημασίας.

- Προστασία οικισμών από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, όπως φωτιές, ή πλημμύρες, με παρεμβάσεις σε περιαστικές δασικές εκτάσεις (καθαρισμοί, αντιτυρικές ζώνες, έργα προστασίας από πλημμύρες κλπ.).
- Μελέτες και έργα προστασίας οικισμών από κατολισθήσεις.

ΕΣ ν: Προαγωγή της πρόσβασης στο νερό και της βιώσιμης διαχείρισης του νερού

- Έργα διαχείρισης αστικών υγρών αποβλήτων, σε οικισμούς Γ' προτεραιότητας.
- Έργα διαχείρισης αστικών υγρών αποβλήτων, σε οικισμούς με ι.π. μικρότερο των 2.000 για άρση πιθανών κινδύνων στην δημόσια υγεία ή στο περιβάλλον, με έμφαση στις τουριστικές περιοχές.
- Έργα βελτίωσης ποιότητας ή επάρκειας πόσιμου ύδατος σε οικισμούς.
- Έργα και δράσεις προτεραιότητας Σχεδίου Διαχείρισης (ΣΔΛΑΠ), ιδίως για την υποστήριξη βεβαρυσμένων ή ευαίσθητων επιφανειακών ή υπογείων υδατικών συστημάτων.

ΕΣ νι: Προαγωγή της μετάβασης σε μια κυκλική και σε αποδοτική ως προς τους πόρους οικονομία

- Προώθηση της ανακύκλωσης, έργα «πράσινων σημείων», «γωνιών ανακύκλωσης», δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.
- Δίκτυο – συστήματα συλλογής βιοαποβλήτων, για μεταφορά τους στις Μονάδες Επεξεργασίας Αποβλήτων (ΜΕΑ) που χρηματοδοτούνται από το Τομεακό Πρόγραμμα.
- Μονάδες Επεξεργασίας Βιοαποβλήτων (ΜΕΒΑ) νήσων Βορείων Σποράδων.
- Λοιπές δράσεις προτεραιότητας ΠΕΣΔΑ για τη διαχείριση στερεών αποβλήτων και την κυκλική οικονομία.

ΕΣ νii: Ενίσχυση της προστασίας και της διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος, της βιοποικιλότητας και των πράσινων υποδομών, μεταξύ άλλων σε αστικές περιοχές, και τη μείωση κάθε μορφής ρύπανσης

- Αστικές περιβαλλοντικές παρεμβάσεις σε οικισμούς με επικέντρωση σε Πράσινες και Μπλε υποδομές (υδάτινα, πράσινα στοιχεία σε κοινόχρηστους χώρους κ.α.) εκτός αυτών όπου θα υλοποιηθούν Στρατηγικές Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (ΣΒΑΑ).

ΕΣ νiii: Προώθηση μίας βιώσιμης, πολυτροπικής αστικής κινητικότητας, ως μέρος της μετάβασης σε μία οικονομία μηδενικών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα

-

ΣΠ3. Μια πιο διασυνδεδεμένη Ευρώπη μέσω της ενίσχυσης της κινητικότητας

Ο ΣΠ3 επιδιώκει να ενισχύσει τη συνδεσιμότητα των περιοχών της Θεσσαλίας, μέσω της υλοποίησης απαραίτητων έργων βελτίωσης οδικής και θαλάσσιας προσπελασιμότητας, περιφερειακής και τοπικής κλίμακας.

ΕΣ i: Ανάπτυξη ανθεκτικού στην κλιματική αλλαγή, έξυπνου, ασφαλούς, βιώσιμου και διατροφικού ΔΕΔ-Μ

- Βελτίωση οδικών τμημάτων ΔΕΔ-Μ για τη σύνδεση με πύλες εισόδου/εξόδου (π.χ. με λιμάνια και αεροδρόμια).
- Μελέτες και Έργα βελτίωσης οδικών τμημάτων ΔΕΔ-Μ.

ΕΣ ii : Ανάπτυξη και ενίσχυση βιώσιμης, ανθεκτικής στην κλιματική αλλαγή, έξυπνης και διατροφικής εθνικής, περιφερειακής και τοπικής κινητικότητας, με καλύτερη πρόσβαση σε ΔΕΔ-Μ και διασυνοριακή κινητικότητα

- Βελτίωση οδικών τμημάτων σύνδεσης με ΔΕΔ-Μ.
- Βελτίωση οδικής ασφάλειας στο περιφερειακό και τοπικό δίκτυο.
- Παρεμβάσεις σε υποδομές ή ανωδομές στους περιφερειακούς (εκτός ΔΕΔ-Μ) λιμένες στη Θεσσαλία.

ΣΠ4 (ΕΤΠΑ). Μια πιο κοινωνική και χωρίς αποκλεισμούς Ευρώπη μέσω της υλοποίησης του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, συγχρηματοδότησης ΕΤΠΑ

Ο ΣΠ4 ενισχύεται από δύο Ταμεία, το ΕΤΠΑ και το ΕΚΤ. Οι πόροι του ΕΤΠΑ διατίθενται για να καλυφθούν οι ανάγκες υποδομών για την αγορά εργασίας, την υγεία, την μακροχρόνια φροντίδα, την εκπαίδευση και την δια βίου μάθηση, την κοινωνική πρόνοια και την κοινωνική ένταξη καθώς και για τον τουρισμό και πολιτισμό στο πλαίσιο της συμβολής στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη.

ΕΣ i: Ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της χωρίς αποκλεισμούς ένταξης στην αγορά εργασίας και της πρόσβασης σε ποιοτικές θέσεις απασχόλησης μέσω της ανάπτυξης των κοινωνικών υποδομών και της προώθησης της κοινωνικής οικονομίας

- Δημιουργία – αναβάθμιση αναγκαίων υποδομών και εξοπλισμού για τη λειτουργία των κοινωνικών επιχειρήσεων.
- Δημιουργία – αναβάθμιση υποδομών και εξοπλισμού για την ενίσχυση δημόσιων δομών προώθησης πολιτικών απασχόλησης.

ΕΣ ii: Βελτίωση της ισότιμης πρόσβασης σε χωρίς αποκλεισμούς και ποιοτικές υπηρεσίες εκπαίδευσης, κατάρτισης και διά βίου μάθησης μέσω της ανάπτυξης προσβάσιμων υποδομών, μεταξύ άλλων με την ενίσχυση της ανθεκτικότητας της εξ αποστάσεως και της διαδικτυακής εκπαίδευσης και κατάρτισης

- Ενίσχυση εκπαιδευτικών υποδομών και εξοπλισμού, συμπεριλαμβανομένου του εξοπλισμού ΤΠΕ, όλων των βαθμίδων της Εκπαίδευσης στην βάση της χαρτογράφησης των αναγκών του τομέα.
- Παρεμβάσεις ενίσχυσης δημόσιων εκπαιδευτικών υποδομών έναντι φυσικών κινδύνων.
- Παρεμβάσεις βελτίωσης της προσβασιμότητας κτιρίων και εκπαιδευτικών μέσων για τα ΑμΕΑ στις δημόσιες σχολικές μονάδες.
- Δράσεις υποστήριξης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης των νέων.

ΕΣ iii: Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, νοικοκυριών με χαμηλό εισόδημα και μειονεκτουσών ομάδων, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με ειδικές ανάγκες, μέσω ολοκληρωμένων δράσεων που περιλαμβάνουν υπηρεσίες στέγασης και κοινωνικές υπηρεσίες

- Δημιουργία / αναβάθμιση και εξοπλισμός κοινωνικών υποδομών, με στόχους την προώθηση της κοινωνικής ένταξης και την καταπολέμηση της φτώχειας (όπως για ΑμεΑ, ηλικιωμένους, ευπαθείς ομάδες, κ.α.).
- Παρεμβάσεις βελτίωσης συνθηκών διαβίωσης σε οικισμούς Ρομά.

ΕΣ iv: Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών, μέσω ολοκληρωμένων δράσεων που περιλαμβάνουν υπηρεσίες στέγασης και κοινωνικές υπηρεσίες

•

ΕΣ v: Εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη και ενίσχυση της ανθεκτικότητας των συστημάτων υγείας, συμπεριλαμβανομένης της πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης, και την προώθηση της μετάβασης από την ιδρυματική φροντίδα στη φροντίδα που βασίζεται στην οικογένεια και την τοπική κοινότητα

- Ενίσχυση / αναβάθμιση των δημόσιων υποδομών και εξοπλισμού όλων των βαθμίδων υγείας, στη βάση της χαρτογράφησης αναγκών του τομέα και με έμφαση στην Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας και στην Ψυχική Υγεία.

ΕΣ vi: Ενίσχυση του ρόλου του πολιτισμού και του βιώσιμου τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ένταξη και την κοινωνική καινοτομία

- Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς, με Δράσεις αναβάθμισης δημόσιων πολιτιστικών υποδομών, όπως αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία κ.α., δράσεις εξασφάλισης προσβασιμότητας και Δράσεις ανάδειξης άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς στη Θεσσαλία.
- Δράσεις υποστήριξης σύγχρονου πολιτισμού, εκθέσεων προβολής του πολιτιστικού πλούτου της Θεσσαλίας, συμπεριλαμβανομένων των τεχνολογικά σύγχρονων μεθόδων προβολής.
- Δράσεις σύνδεσης τουρισμού – πολιτισμού και ενσωμάτωση των πολιτιστικών πόρων και της κληρονομιάς στο τουριστικό προϊόν.
- Δράσεις αναβάθμισης άλλων τουριστικών υποδομών, όπως ιαματικές πηγές, τουριστικά λιμάνια.
- Ανάδειξη και βελτίωση της προσβασιμότητας των περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (φυσικής κληρονομιάς).
- Περιφερειακή στρατηγική πολιτιστικής και τουριστικής ανάπτυξης, με υποστήριξη της ικανότητας των φορέων στον σχεδιασμό και την υλοποίησή της.

ΣΠ4 (ΕΚΤ). Μια πιο κοινωνική Ευρώπη και χωρίς αποκλεισμούς - Υλοποίηση του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων, συγχρηματοδότησης ΕΚΤ

Ο ΣΠ4 προωθεί με τους πόρους του ΕΚΤ δράσεις μείωσης των κοινωνικών ανισοτήτων, καταπολέμησης της φτώχειας, ενεργό και ισότιμη κοινωνικοοικονομική ένταξη, προώθηση

ισότητας και ισότιμης πρόσβασης σε υπηρεσίες. Ειδικότερα έχει ως στόχο τη βελτίωση της πρόσβασης στα συστήματα κοινωνικής προστασίας και υγείας, τη βελτίωση των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, την ενίσχυση της ίσης πρόσβασης στην εκπαίδευση για μειονεκτούσες ομάδες, την προώθηση της δια βίου μάθησης, τη βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση, συμβουλευτική, κατάρτιση στο πλαίσιο της κοινωνικής ένταξης για ευάλωτες ομάδες, την προώθηση της συμμετοχής γυναικών στην αγορά εργασίας.

ΕΣ 4α: Βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση και μέτρα ενεργοποίησης για όλα τα άτομα που αναζητούν εργασία, συγκεκριμένα, τους νέους, ιδίως μέσω της υλοποίησης των εγγυήσεων για τη νεολαία, τους μακροχρόνια ανέργους και τις μειονεκτούσες ομάδες στην αγορά εργασίας, και για τα οικονομικά αδρανή άτομα, καθώς και μέσω της προώθησης της αυτοαπασχόλησης και της κοινωνικής οικονομίας

- Δράσεις ενίσχυσης των υφιστάμενων και νέων φορέων Κοινωνικής Οικονομίας (ΚΑΛΟ), με επικέντρωση στις ευάλωτα κοινωνικά ομάδες πληθυσμού και στόχευση στους τομείς έξυπνης εξειδίκευσης και «πράσινης» Ευρώπης.

ΕΣ 4.β: Εκσυγχρονισμός των θεσμικών φορέων και των υπηρεσιών της αγοράς εργασίας για την εκτίμηση και την πρόβλεψη των αναγκών όσον αφορά τις δεξιότητες και για την εξασφάλιση έγκαιρης και εξατομικευμένης βοήθειας και στήριξης της αντιστοίχισης προσφοράς και ζήτησης, των μεταβάσεων και της κινητικότητας στην αγορά εργασίας

•

ΕΣ 4γ: Προώθηση της ισόρροπης συμμετοχής των φύλων στην αγορά εργασίας, των ισότιμων συνθηκών εργασίας και της καλύτερης ισορροπίας μεταξύ επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, μεταξύ άλλων μέσω της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτή φροντίδα παιδιών και εξαρτώμενων ατόμων

- Δράσεις ενδυνάμωσης για γυναίκες που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες (π.χ Ρομά και ΑμεΑ), συμπεριλαμβανομένης της αναβάθμισης δεξιοτήτων, με στόχο την καταπολέμηση των πολλαπλών διακρίσεων και την ενίσχυση της ενεργής συμμετοχής τους.
- Δράση υποστήριξης των γυναικών για συνέχιση / ένταξή τους στην εργασία, με την παροχή υπηρεσιών φύλαξης τέκνων, «Νταντάδες της Γειτονιάς»

ΕΣ 4.δ: Προώθηση της προσαρμογής εργαζομένων, επιχειρήσεων και επιχειρηματιών στην αλλαγή, της ενεργού και υγιούς γήρανσης, καθώς και ενός υγιεινού και καλά προσαρμοσμένου περιβάλλοντος εργασίας που αντιμετωπίζει τους κινδύνους για την υγεία.

•

ΕΣ 4ε: Βελτίωση της ποιότητας, της συμμετοχικότητας, της αποτελεσματικότητας και της συνάφειας των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης με την αγορά εργασίας, μεταξύ άλλων μέσω της επικύρωσης της μη τυπικής και της άτυπης μάθησης, με σκοπό την υποστήριξη της απόκτησης βασικών ικανοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των επιχειρηματικών και ψηφιακών δεξιοτήτων, και με την προώθηση της καθιέρωσης διττών συστημάτων κατάρτισης και μαθητείας·

•

ΕΣ 4 στ: Προώθηση της ίσης πρόσβασης σε ποιοτική και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση και κατάρτιση και της ολοκλήρωσής τους, ιδίως για τις μειονεκτούσες ομάδες, από την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα έως τη γενική και επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, καθώς

και περαιτέρω έως την τριτοβάθμια εκπαίδευση και την εκπαίδευση και επιμόρφωση ενηλίκων, συμπεριλαμβανομένης της διευκόλυνσης της μαθησιακής κινητικότητας για όλους και της προσβασιμότητας για τα άτομα με αναπηρίες

- Προώθηση και υποστήριξη της ένταξης στην προσχολική εκπαίδευση για παιδιά σε ανάγκη και ιδιαίτερα ευάλωτα παιδιά («νέα» Εναρμόνιση Οικογενειακής και Επαγγελματικής ζωής).
- Υποστήριξη μαθητών ΑΜΕΑ και μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο γενικό σχολείο.
- Υποστήριξη δομών ΚΕΣΥ για μαθητές ΑΜΕΑ και μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
- Καταπολέμηση του Ψηφιακού Αποκλεισμού για ευπαθείς και ευάλωτες Ομάδες πληθυσμού.

ΕΣ 4ζ: προώθηση της διά βίου μάθησης, ιδίως των ευέλικτων ευκαιριών αναβάθμισης των δεξιοτήτων και επανειδίκευσης για όλους, λαμβανομένων υπόψη των επιχειρησιακών και ψηφιακών δεξιοτήτων, καλύτερη πρόβλεψη των αλλαγών και των νέων απαιτήσεων για δεξιότητες στην αγορά εργασίας, διευκόλυνση της αλλαγής σταδιοδρομίας και προώθηση της επαγγελματικής κινητικότητας

•

ΕΣ 4.η : Προώθηση της ενεργού ένταξης, με σκοπό την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών, της απαγόρευσης των διακρίσεων, και της ενεργού συμμετοχής, και βελτίωση της απασχολησιμότητας, ειδικότερα για τις μειονεκτούσες ομάδες

- Δράσεις υποστήριξης της απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένης της συμβουλευτικής και κατάρτισης για την αναβάθμιση των δεξιοτήτων, ιδίως ευάλωτων ομάδων πληθυσμού για την κοινωνική ένταξη.
- Ολοκληρωμένη παρέμβαση για την κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία, χρόνιες παθήσεις και των οικογενειών τους.
- Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας Περιφέρειας Θεσσαλίας.
- Δομές υποστήριξης εφήβων, ιδίως ευάλωτων ομάδων, σε υποβαθμισμένες περιοχές.
- Δράσεις στήριξης των Κοινωνικών Εταίρων και της Κοινωνίας των Πολιτών.

ΕΣ 4θ: Προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών, περιλαμβανομένων των μεταναστών

- Κέντρα Ένταξης Μεταναστών στα Κέντρα Κοινότητας των Δήμων με σημαντική συγκέντρωση προσφυγικού και μεταναστευτικού πληθυσμού.
- Ενίσχυση των υπηρεσιών διαπολιτισμικής μεσολάβησης σε Κέντρα Κοινότητας / Κέντρα Ένταξης Μεταναστών.
- Πιλοτικά Τοπικά Προγράμματα Δράσης για την ενσωμάτωση και την κοινωνική ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών, με βάση καλές πρακτικές και τη διεθνή εμπειρία.
- Δράσεις ευαισθητοποίησης και διαπολιτισμικής αλληλεπίδρασης σε Δήμους χωρίς ΚΕΜ, για την απαγόρευση των διακρίσεων, την ισότητα των φύλων, την πρόληψη του

trafficking και κάθε μορφής βίας και με στόχο την προώθηση του Ευρωπαϊκού Τρόπου Ζωής.

- Παροχή υπηρεσιών διαπολιτισμικής μεσολάβησης σε δημόσιες Υπηρεσίες-Δομές Υγείας.
- Ολοκληρωμένες δράσεις ένταξης υπηκόων τρίτων χωρών στην αγορά εργασίας, συμπεριλαμβανομένων των Μαθημάτων ελληνικής γλώσσας και της καταπολέμησης του ψηφιακού αποκλεισμού, συμβουλευτικής και κατάρτισης, στο πλαίσιο της κοινωνικής ένταξης.
- Υποστήριξη στέγασης υπηκόων τρίτων χωρών σε κατοικίες.

ΕΣ 4.1.: προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως των Ρομά

- Παραρτήματα υποστήριξης Ρομά στα Κέντρα Κοινότητας των Δήμων με οικισμούς/συγκέντρωση πληθυσμού Ρομά.
- Ολοκληρωμένες δράσεις ένταξης των Ρομά στην αγορά εργασίας, συμπεριλαμβανομένων των Μαθημάτων ελληνικής γλώσσας και της καταπολέμησης του ψηφιακού αποκλεισμού, συμβουλευτικής και κατάρτισης, στο πλαίσιο της κοινωνικής ένταξης.
- Δράσεις υποστήριξης της επιχειρηματικότητας των Ρομά και Δράσεις ΝΘΕ (Νέες Θέσεις Εργασίας), ΝΕΕ (Νέων Ελευθέρων Επαγγελματιών), ΚΑΛΟ (Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας).
- Δράσεις υποστήριξης των Ρομά για βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, όπως με Διαχείριση χώρων μετεγκατάστασης, υπηρεσίες στέγασης σε κατοικίες, κ.α.
- Ανάπτυξη παρεμβάσεων ενίσχυσης νηπίων, παιδιών σχολικής ηλικίας / εφήβων σε βιωματικά εργαστήρια και παιδικές κατασκηνώσεις (Ρομά).

ΕΣ 4ια: Ενίσχυση της ισότιμης και έγκαιρης πρόσβασης σε ποιοτικές, βιώσιμες και οικονομικά προσιτές υπηρεσίες, περιλαμβανομένων υπηρεσιών που προάγουν την πρόσβαση σε στέγαση και υπηρεσιών φροντίδας με επίκεντρο τον άνθρωπο, συμπεριλαμβανομένης της υγειονομικής περίθαλψης· εκσυγχρονισμός των συστημάτων κοινωνικής προστασίας, συμπεριλαμβανομένης της προώθησης της πρόσβασης στην κοινωνική προστασία, με έμφαση στα παιδιά και στις μειονεκτούσες ομάδες· βελτίωση της προσβασιμότητας, μεταξύ άλλων για τα άτομα με αναπηρίες, της αποτελεσματικότητας και της ανθεκτικότητας των συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης και των υπηρεσιών μακροχρόνιας περίθαλψης

- Κοινωνικά Κέντρα (Μετεξέλιξη των «Κέντρων Κοινότητας») με την ενσωμάτωση ΚΕΜ, της διαπολιτισμικής μεσολάβησης, παραρτημάτων Ρομά, Κινητών Μονάδων, καθώς και των Δομών παροχής βασικών αγαθών όπως κοινωνικό φαρμακείο, παντοπωλείο, εστιατόριο κ.α.).
- Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης.
- Λειτουργία Δομών ΚΔΗΦ (Κέντρα Δημέρευσης Ημερήσιας Φροντίδας), ΣΥΔ (Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης), ΚΗΦΗ (Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων) (ΑΜΕΑ, ηλικιωμένων, μεταναστών).
- Δομές υποστήριξης των κακοποιημένων γυναικών και καταπολέμησης της έμφυλης βίας.

- Πρόγραμμα κοινωνικού φροντιστή και προσωπικού βοηθού ΑΜΕΑ, ηλικιωμένων.
- Ανάπτυξη και λειτουργία Ξενώνων Άμεσης υποδοχής και βραχείας φιλοξενίας προς αναδοχή.
- Ενίσχυση Υπηρεσιών Δημόσιας Υγείας και Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας.
- Ενίσχυση υπηρεσιών ψυχικής υγείας.
- Ανάπτυξη υπηρεσιών για την αντιμετώπιση της εξάρτησης (αλκοόλ, ναρκωτικές ουσίες, άλλες εξαρτητικές συμπεριφορές), συμπεριλαμβανομένων προγραμμάτων πρόληψης.

ΕΣ 4ιβ: Προώθηση της κοινωνικής ένταξης των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, συμπεριλαμβανομένων των απόρων και των παιδιών

- Δομές Αστέγων, όπως Υπνωτήρια, Κέντρα Ημέρας κ.α.
- Δομές υποστήριξης εφήβων, ιδίως ευάλωτων ομάδων, σε υποβαθμισμένες περιοχές.
- Ολοκληρωμένα σχέδια τοπικών δράσεων για την αντιμετώπιση παιδικής φτώχειας.
- Δράση παροχής Σχολικών γευμάτων, στους μαθητές σχολείων της Θεσσαλίας.
- Πιλοτικές Δράσεις εισαγωγής κοινωνικής καινοτομίας στην εφαρμογή εθνικών και τοπικών πολιτικών και δράσεων κοινωνικής ένταξης και καταπολέμησης της φτώχειας.
- Δράσεις πρόσβασης σε κοινωνική κατοικία για αστέγους και οικογένειες με σοβαρή υλική στέρηση.

ΕΣ 4ιγ: Αντιμετώπιση της υλικής στέρησης με παροχή τροφίμων και/ή βασικής υλικής βοήθειας προς τους απόρους, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών, και παροχή συνοδευτικών μέτρων προς υποστήριξη της κοινωνικής ένταξής τους

-

ΣΠ5. Μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες της μέσω της προώθησης της βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης όλων των εδαφικών τύπων και των τοπικών πρωτοβουλιών

Ο ΣΠ5 έχει ως στόχο την προώθηση ολοκληρωμένων πολιτικών σε τοπικό επίπεδο, για την αντιμετώπιση προβλημάτων με σύνθετο και πολύπλευρο χαρακτήρα ή και την ανάδειξη πόρων και δυνατοτήτων των περιοχών, για την ανάπτυξη τους. Ο ΣΠ 5 μπορεί να περιλαμβάνει Δράσεις που εμπίπτουν σε οποιονδήποτε Ειδικό Στόχο του συνόλου των Στόχων Πολιτικής, και όπως προκύπτει από τις αντίστοιχες Στρατηγικές. .

Οι περιοχές στις οποίες στοχεύει είναι α) τα αστικά κέντρα στη Θεσσαλία, για την αντιμετώπιση στοχευμένων προβλημάτων που καταγράφονται σε περιοχές τους και ανάπτυξή τους ή λειτουργικές περιοχές αυτών, β) χωρικές ζώνες στη Θεσσαλία, με κοινά προβλήματα ή και αναπτυξιακά χαρακτηριστικά.

ΕΣ ι: Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας στις αστικές περιοχές

- Δράσεις Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (ΒΑΑ) στις πρωτεύουσες των Περιφερειακών Ενοτήτων της Θεσσαλίας, με σημαίνοντα λειτουργικό ρόλο αστικού κέντρου ή / και σε

οικιστικές ενότητες (λειτουργικές περιοχές) που αναπτύσσονται σε περισσότερες δημοτικές ενότητες με πληθυσμό >50.000 κατοίκων.

- Δράσεις Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (ΒΑΑ) σε λιυτές αστικές περιοχές με πρόβλεψη για ολοκληρωμένες αστικές παρεμβάσεις από το Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο Θεσσαλίας (οικισμοί με υποβαθμισμένους θύλακες Ρομά).

ΕΣ ii: Ενίσχυση της ολοκληρωμένης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής τοπικής ανάπτυξης, του πολιτισμού, της φυσικής κληρονομιάς, του βιώσιμου τουρισμού και της ασφάλειας σε περιοχές πλην των αστικών.

- Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις στην περιοχή Νήσων Βορείων Σποράδων και Διαδρομής Πολιτισμού – Τουρισμού στη Θεσσαλία, κατόπιν επικαιροποίησης των Στρατηγικών της Π.Π.2014-2020.
- Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις σε περιοχές που καταγράφουν αναπτυξιακή υστέρηση, μείωση πληθυσμού και ύπαρξη σημαντικών εμποδίων ανάπτυξης, με προτεραιότητα στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, στις λειτουργικές περιοχές αστικού και αγροτικού χώρου, καθώς και σε περιοχές που διαθέτουν αξιόλογους φυσικούς/πολιτιστικούς πόρους με δυνατότητες αξιοποίησης, λαμβάνοντας υπόψη και τις προβλέψεις του Περιφερειακού Χωροταξικού Πλαισίου Θεσσαλίας, στοχεύοντας στην ανάπτυξη θέσεων εργασίας. Κατά την υλοποίηση του Προγράμματος οι περιοχές εφαρμογής θα επιλεγούν με κατάλληλη τεκμηρίωση και αξιολόγηση.

6. Βασικά Κείμενα Πολιτικής και Βιβλιογραφία

ΑΝΑΠΤΥΞΗ.gov.gr (2021) ΕΣΠΑ 2014-2020: Εγκεκριμένα έργα, Διαθέσιμο <https://anaptyxi.gov.gr/el-gr/>

ΓΓΔΕ – ΕΣΠΑ (2019) 1^η Εγκύκλιος για το σχεδιασμό του νέου Εταιρικού Συμφώνου για το Πλαίσιο Ανάπτυξης: ΕΣΠΑ 2021-2027 στο πλαίσιο του αναπτυξιακού προγραμματισμού. ΑΠ 60070-06/06/2019.

ΓΓΔΕ – ΕΣΠΑ (2020) 2^η Εγκύκλιος για την προετοιμασία του σχεδιασμού των Προγραμμάτων 2021-2027. ΑΠ 125192-25/11/2020

ΓΓΔΕ – ΕΣΠΑ (2021) Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης – ΕΣΠΑ 2021-2027 Επίσημη Υποβολή.

ΓΓΔΕ – ΕΣΠΑ (2021) Κατευθύνσεις για την προετοιμασία υποβολής των Προγραμμάτων του ΕΣΠΑ 2021-2027

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης - ΕΚΤ (2021) Ένταση Δαπανών Έρευνας & Ανάπτυξης – Δαπάνες E&A ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, Διαθέσιμο <https://metrics.ekt.gr/datatables/289>

Ελληνική Κυβέρνηση (2021) Σχέδιο Ελλάδα 2.0 Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας 31/3/2021, Διαθέσιμο <https://government.gov.gr/wp-content/uploads/2021/03/Greece-2.0-EL-31032021.pdf>

Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων (2020) Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης 2021-2025, ΦΕΚ Α 174-10/9/2020, Διαθέσιμο <http://www.opengov.gr/ypoiian/wp-content/plugins/download-monitor/download.php?id=166>

Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (2018) Έγκριση Αναθεώρησης του Περιφερειακού Χωροταξικού Πλαισίου της Περιφέρειας Θεσσαλίας και Περιβαλλοντική Έγκριση αυτού,

- Διαθέσιμο https://ypen.gov.gr/wp-content/uploads/2020/11/20200728_Thessalia_FEK.pdf
- ΕΛΣΤΑΤ (2021) Στατιστικά στοιχεία, Διαθέσιμο <http://www.statistics.gr>.
- Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (2021) European Air Quality Index, 22/7/2021, Διαθέσιμο <https://www.eea.europa.eu/themes/air/air-quality-index>
- Πισσαρίδης Χ., (2020) Σχέδιο Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία, Τελική Έκθεση. 14/11/2020, Διαθέσιμο <https://government.gov.gr/schedio-anaptixis-gia-tin-elliniki-ikonomia/>
- Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών (2019) Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Μεταφορών της Ελλάδας, 2019. Τελική Έκθεση, Διαθέσιμο http://www.nationaltransportplan.gr/wp-content/uploads/2019/11/Final_NTPG_gr_20190712.pdf
- ESPON (2010) ESPON CLIMATE - Climate Change and Territorial Effects on Regions and Local Economies, Interim Report, Available <https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/Interim%20Report.pdf>
- European Commission (2019) *European Innovation Scoreboard 2019 – Greece*, Available <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/36285/attachments/1/translations/en/renditions/native>
- Eurostat (2021) Database. Available <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
- OECD (2019a) *OECD Stat*, Available <https://stats.oecd.org/index.aspx>.
- OECD (2019b) *OECD Regional well-being indicators*, Available <https://www.oecdregionalwellbeing.org>.
- OECD (2020) *Regional Policy for Greece Post-2020. Regional Profiles*. OECD Territorial Reviews. Available <https://www.oecd.org/regional/regional-policy-for-greece-post-2020-cedf09a5-en.htm>

Σύμβουλος Υποστήριξης Σχεδιασμού : Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας / Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας,
Με χρηματοδότηση από την Τεχνική Βοήθεια του ΠΕΠ Θεσσαλίας 2014-2020, με συγχρηματοδότηση Ε.Τ.Π.Α.